

Katsaus

KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU

2•1976

• KULTTUURI • POLITIIKKA • TALOUS •

KATSAUS

Julkaisija: Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimittajat:

*Raimo Ruottu (päätoimittaja), Käppöstie
03100 Nummela, puhelin 913-22870*

*Osmo Jokinen (toimitussihteeri), Hakaniemenkatu 3 A 32,
00530 Helsinki 53, puhelin 713 212*

Toimitusneuvosto: kannatusyhdistyksen johtokunta

Tilaushinnat 1976:

25 mk / vuosikerta

13 mk / puoli vuotta

Maksun voi suorittaa postisiirtotilille 71556-0.

*Irtonumeroita à 5 mk myy Suomalainen kirjakauppa, Portha-
nian paperikauppa ja Kirjavintti Helsingissä.*

Osoitteen muutokset:

Marja Vinberg,

Ruukinlahdentie 2 A 3,

00200 Helsinki 20, puhelin 90-678 118

Kuusi numeroa vuodessa

Neljäs vuosikerta

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Perustettu 1968

Osoite: Rudolf Steiner -koulu, Lehtikuusentie 6, 00270 Helsinki 27

Puhelin 410 141 (maanantaisin ja tiistaisin klo 17—18.30)

Sihteerit: Martti Tuomola (vt. pääsihteeri), puhelin 408 560,

Risto Suurla (taidesihteeri)

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 10 mk/vuosi postisiirtotilille 168371-4.

Johtokunta: pj. Reijo Wilenius

jäsenet: Aulis Aarnio, Inkeri Airola, Ilkka-Christian Björklund, Pentti Ma-
laska, Antti-Veikko Perheentupa (vpj.), Ville Repo, Eila Sand-
borg, Martti Tuomola

Sihteeri: Merja-Riitta Virtanen, Ruukinlahdentie 2 A 3.

00200 Helsinki 20, puhelin 90-678 118

LÄNSIMAISEN KULTTUURIN KRIISI

Aihe ”Länsimaisen kulttuurin kriisi” on sen laatuinen, ettei sitä voida tarkastella eksaktin tieteen menetelmin vaan pikemminkin arvofilosofisena kysymyksenä. Tässä artikkelissa keskityn Oswald Spenglerin sekä Arnold J. Toynbeen kulttuuriteorioihin ja vertaan niitä lopuksi kulttuurisosiologien Pitirim A. Sorokinin ja Alfred Weberin näkemyksiin.

Oswald Spenglerin kulttuurimorfologian mukaan jokainen korkeakulttuuri (Hochkultur) on elävä organismi, joka syntyy, kasvaa, kukoistaa, lakastuu ja kuolee. Hän erottaa kulttuuriteoriassaan kahdeksan korkeakulttuuria, joita ovat egyptiläinen, babylonialainen jne., mutta eniten hän kiinnittää huomiota antiikin ja länsimaiseen kulttuuriin sekä niiden vertailuun.

Korkeakulttuurilla on kaksi päävaihetta: kulttuuri- ja sivilisaatiovaihe, joista edellinen jakautuu vielä varhais- ja myöhäisaikaan. Länsimainen kulttuuri syntyi Spenglerin mukaan n. v. 900 jKr ja se jähmettyi kuolleeksi sivilisaatioksi vuosien 2200—2400 jälkeen. Spengler nimittää länsimaista kulttuuria faustiseksi, koska sille hänen mielestään on ominaista Goethen Faustin kaltainen voimakas pyrkimys ja levoton etsintä.

Uskonto

Jokaisen korkeakulttuurin olemus on *uskonto*. Länsimaisessa kulttuurissa se on germaanis-katolinen kristinuskko, jolla on alkukristillisyyden kanssa yhteistä vain nimi.

Länsimainen kulttuuri on siirtynyt sivilisaatiovaiheeseen 1700- ja 1800-luvun vaihteessa. Ylimenokauteen kuuluvat mm. valankumoukset. Ominaisia ovat myös ulkopoliittiset suurvaltayhtymät ja hävityssodat. Näiden hävityssotien seurauksena syntyy imperialismi, halu valloittaa koko orbis terrarum (maan piiri). Luonteenomaista kaudelle on se, että henkinen luomisvoima vähitellen sammuu, ja itse elämä muodostuu ongelmalliseksi.

Kun kulttuurin olemus on uskonto, niin sivilisaation olemus on uskonnottomuus, sil-

lä sivilisaatioihmisen orgaaninen tuntemistapa on vaihtunut mekaaniseksi. Uskonnottoisuus, ateismi, materialismi ja mekanismi kulkevat käsi kädessä. Elämme parhaillaan uskonnottomuuden ja samalla ”toisen uskonnollisuuden” aikakautta, jolle ominaista ovat uskonnollinen synkretismi, pinnalliset okkultiset virtaukset ja myyteillä leikkiminen. Tämän ilmenemismuotoja ovat mm. teosofia ja Christian Science -liike. Ajan varsinainen uskonto on materialismi, joka on pinta-puolista ja kunniallista, kun toinen uskonnollisuus taas on pintapuolista ja kunniantonta.

Toisen uskonnollisuuden kausi päättyy vihdoin fellah-uskontoon. Se on jälleen primitiivistä ja historiatonta luonteeltaan, eikä siinä ole kulttuuriuskonnon tavoin eroa maailman-kaupungin ja provinssin välillä.

Moraalisessa mielessä sivilisaatio alkaa kaikkien arvojen uudelleen arvioimisella, mikä on sivilisaation sisin luonne. Luominen muuttuu luomisen selitykseksi. Seuraa nihilismin aikakausi, jolloin sielullisesta ihmisestä tulee sieluton suurkaupunki-ihminen ja uskonnollisesta ihmisestä älyllinen ”aivoihminen”.

Sivilisaatio-ihminen tarkastelee maailmaa sammakkoperspektiivistä. Kulttuurimoraali on moraalia, joka omistetaan, siviilisaatiomoraalia etsitään. Edellinen on elämän heijastusta tietoon, jälkimmäinen tiedon heijastusta elämään. Uskonnollis-eettisten systeemien tilalle tulee täysin immanenttinen moraali-filosofia — eettinen sosialismi. Ihmiset valtaa panem et circences (leipää ja sirkushuveja) -tunnelma, jonka ilmausta ovat mm. palkkataistelut ja stadion-urheilu. Sivilisaatioihminen on hedelmätön ja vähälapsinen. Hän tahtoo elää yksityisihmisenä, ei enää joukkosieluna, ja samalla hän kadottaa sukunsa sammumisen pelon. Sivilisaatiolla on edessään lopullinen nihilismin tila. Tämän kauden lopulla ihminen on materialisti, tahdoipa hän sitä tai ei.

Tiede ja taide

Sivilisaation alussa kohoaa *tiede* uskonnollisen palvonnan kohteeksi. Tämä tieteen kult-

ti merkitsee samalla dialektiikan, todistuksen, aistikokemuksen ja kausaliteetin palvontaa.

Skeptisismi lisääntyy; abstraktinen ajattelu madaltuu ammattitieteeksi ja kateederi-filosofiaksi, jota länsimailla edustavat kantilaiset filosofit, loogikot ja psykologit.

Filosofialla on edessään sosiaalis-eettinen ja kausaalis-ekonominen periodi, mutta samalla myös yksityiset tieteet alkavat jälleen lähetä kasvavalla nopeudella toisiaan. Koko inhimillisen viisauden olemus sulautuu lopulta suunnattomaksi morfologisen sukulaisuuden systeemiksi.

Sivilisaatiossa myös *taiteessa* sammuu aito ornamenttiikka. Tyylin tilalle tulee maku, ja taide muuttuu taideteollisuudeksi. Uusia koulukuntia ei enää synny, vaan lainataan vanhaa ja tehdään mielivaltaisia keksintöjä, joilta puuttu symbolinen muoto.

Yhteiskunnallisessa mielessä sivilisaatio on massojen ja maailmankaupunkien aikakautta, jotka edustavat kosmopoliittista henkeä tunnuksenaan *ubi bene, ibi patria* (missä hyvä, siellä isänmaa). Kosmopolitismi ja siihen liittyvä pasifismi merkitsevät kuitenkin kansan lopullista viraltapanaa historiassa. Maailmankaupungit edustavat koko maailmaa. Henki ja raha juhlivat niissä viimeisiä voittojaan. Ne ovat olemukseltaan jo kiveksi tullutta historiaa, ja luonto valloittaa ne vuosisatojen kuluessa takaisin itselleen.

Talous ja tekniikka

Sivilisaation *talous* on maailmankaupunkien taloutta. Raha hallitsee koko valtioelämää, kuten kaikkia muitakin elämän aloja. Kapitalismi on sivilisaation faustinen ilmiö toiminimien taakse suojautuvine liikkeineen ja kaksinkertaisine kirjanpitoineen. Taloudellinen sosialismi ja kommunismikin ovat vain suurkapitalismin luotettavia palvelijoita, joita se osaa käyttää hyväkseen, sillä totuuden ihmiset hylkäävät omaisuuden syntinä ja varkaatena — esim. pyhimykset ja filosofit — mutta rotuvoimaiset tosiasiat ihmiset taistelevat sen omistuksesta.

Tekniikka ja *koneteollisuus* ovat erityisesti faustisessa sivilisaatiossa kehittyneet erittäin korkealle ja tehneet työstä eettisen ajattelun keskeisen käsitteen. Insinööri on kaikessa hiljaisuudessa teollisuuden varsinainen herra — koneen tietävä pappi!

Koneteollisuudenkaan kausi ei ole ikuinen

ja sen tuho johtuu faustisen ajattelun kylästyisestä tekniikkaan. Ihminen kääntyy yksinkertaisiin ja luonnollisiin elämänmuotoihin.

Valtiollisessa mielessä elämme parhaillaan demokratian kautta, joka kestää vain pari vuosisataa. Sitä seuraa vuoden 2000 jälkeen caesarismi. Kansat rappioituvat primitiiviseksi ja muodottomaksi väestöksi, jota yksinvaltiaat despootit hallitsevat. Biologinen, historian, kosminen ja primitiivinen kausi on täten alkanut, ja paluu luontoon lähestyy täyttymystään.

Näin synkin värein Spengler kuvaa länsimaista sivilisaatiota. Tämä on subjektiivista pessimismia. Se on pessimismia vain länsimaisen ihmisen näkökulmasta katsottuna. Venäläisen kulttuurin kannalta se on suorastaan optimismia, sillä sieltä Spengler näkee nousevan uuden korkeakulttuurin, jonka uskontona on dostojevskiläisen evankeliumin hengessä syntyvä uskonto, joka ei hyväksy faustisen uskonnon Wittenbergiä ja Roomaa, vaan ojentaa kätensä yli Bysantin alkukristillisyyden Jerusalemile.

Standardisoituminen kuvaa hajoamista

Kulttuurihistorioitsija *Arnold J. Toynbee* on luonut hyvin samankaltaisen kulttuuri-teorian kuin Spengler. Toynbee erottaa maailmanhistoriassa jopa 21 kulttuuria, joihin kuhunkin kuuluu viisi vaihetta: synty, kasvu, luhistuminen, hajoannus ja häviö.

Toynbee soveltaa kulttuurin syntyyn ns. ärsyke- ja reaktioteoriaa. Länsimainen kulttuurimme on syntynyt sekä sosiaalisen että luonnon tarjoaman ärsykkeen perusteella.

Kun yhteisöä kohdannut haaste ei ole liian lievä eikä liian voimakas, kehittyy täysi-ikäinen kulttuuri. Sen kasvulle on välttämätöntä, että ärsykkeiden ja reaktioiden vaihtelu on jatkuvaa. Kulttuurin luovat suuret persoonallisuudet, luova vähemmistö. Kulttuurin luhistumista ei aiheuta degeneraatio vaan disintegroituminen, joka alkaa henkisellä kuihtumisprosessilla, jolloin sen luomisvoima, *élan vital* ehtyy.

Kulttuurin sosiaalisessa ruumiissa esiintyy repeämiä: vertikaaliset repeytymät synnyttävät taistelevia paikallisvaltioita; horisontaalisten repeytymien johdosta syntyy kulttuurin sisälle hallitseva vähemmistö sekä sisäinen ja

ulkoinen proletariaatti. Ulkoisella proletariaatilla Toynbee tarkoittaa kulttuurin ulkopuolella eläviä barbaariheimoja.

Kun kulttuurin kasvulle on ominaista erilaistuminen, niin sen hajoamista kuvaa standardisoituminen. Pyrkimys yhtenäisyyteen kulttuurin luhistumisen aikana aiheuttaa sen, että hallitseva vähemmistö luo yleisvaltion, sisäinen proletariaatti yleiskirkon ja ulkoinen puolestaan barbaarien sotajoukot.

Kulttuurin hajoaminen johtaa yleensä sen lopulliseen häviöön, rigor mortis'een. Kulttuurin kuolema on kuitenkin itsemurha, joka on vältettävissä, jos osataan ottaa oppia kuolleiden kulttuurien tekemistä virheistä. Länsimainen kulttuuri on erikoisasemassa sen vuoksi, että se on valloittanut lähes koko maailman. Rappion oireet ovat havaittavissa, mutta sen piirissä ei ole syntynyt yleisvaltiota eikä yleiskirkkoa. Niiden syntyminen on epätodennäköistä senkin vuoksi, että kristillinen virus eli eliksiiri on levinnyt kaikkialle, myös niihin aineksiin, joilla sitä on yritetty tuhota — esim. kommunismin. Siten länsimainen kulttuuri ei ehkä tuhoudukaan, vaan kristinuskon ansiosta se voi kirkastumisen kautta uudestisyntyä entistä korkeammalla henkisellä tasolla olevaksi Respublica Christianaksi.

Toynbeen historianfilosofiaan kuuluu yksinkertainen toistuva liike ja sen ohella yhtenäisesti etenevä liike. Jälkimmäinen kuljettaa historiaa élan vital -voimallaan kohti päämäärää, joka näyttää olevan maailma Jumalan valtakunnan provinssina.

Spenglerin näkemys länsimaisen kulttuurin häviöstä on ehdoton, vailla muita mahdollisuuksia. Vaikka hänen kulttuurimorfologiaansa varmasti sisältyy paljon sellaista, joka ei pidä paikkaansa, hänen oivalluksensa kulttuurien synnystä, kasvusta, rappeutumisesta ja tuhoutumisesta sekä niiden perusolemuksesta ovat erittäin syvällisiä ja suorastaan nerokkaita. Toynbeen teoria on paljon mekaanisempi ja pinnallisempi. Pohjalla on valoisaa tulevaisuuden usko. Sama optimismi sisältyy myös kulttuurisosiologi *Pitirim A. Sorokinin* kulttuuriteoriaan.

Hän näkee kulttuurin kehityksessä kolme vaihetta: ideaisen, ideologisen ja aistisen. Ne vastaavat pääpiirteittäin *Auguste Comten* teologista, metafysisistä ja positivistista vaihetta. Uskon kaudesta siirrytään järjen aikauteen. Aistiseen kauteen länsimainen kult-

tuuri on siirtynyt jo 1500-luvulla. Tällä hetkellä elämme kriisikautta, koska olemme siirtymässä uuteen ideaiseen kauteen Sorokinin kulttuurifluktuatioteorian mukaan. Tämä edellyttää kuitenkin, että ihminen korottaa jälleen kristinuskon Jumalan ainoaksi absoluuttiseksi arvoksi.

”Neljäs ihminen”

Alfred Weber on saanut myös vaikutteita Spengleriltä. Hän erottaa kulttuurin historiassa kolme erilaista ”sfääriä”: yhteiskuntaprosessin, sivilisaatioprosessin ja kulttuuri liikkeen. Yhteiskuntaprosessissa yhteiskuntarakenteet syntyvät, kehittyvät ja hajoavat. Sivilisaatioprosessiin sisältyy rationalisoituminen, intellektualisoituminen ja asiallistuminen prosessi, joka läpäisee kaikki yhteiskuntarungot.

Sivilisaatioprosessi on yhtenäinen kosmos, johon kaikki kulttuurit ovat antaneet panoksensa, kunnes on syntynyt nykyinen yli maapallon ulottuva länsimainen sivilisaatiokosmos.

Kulttuuriliike on sen sijaan erilainen eri kulttuureissa, koska jokaisella kulttuurilla on oma elämänsubstanssinsa. Kulttuuriliike on sielullis-henkinen ilmiö. Sen oleellisuuden sällön muodostavat uskonto ja filosofian metafyyminen aatesisältö. Sen sielulliset voimat luovat jotakin ainutkertaista kunnes liike palaa jälleen luomiskyvyytensä hiljaiselon tilaan. Sivilisaatioprosessi ei siis koe tuhoutumista, vaan se on jatkuva. Yhteiskuntarakenteet sen sijaan syntyvät, kasvavat, rappeutuvat ja kuolevat. Samoin käy kulttuuriliikkeen ilmiöille.

Weberin mukaan I maailmansota oli kään- teentekevä vaihe länsimaisen kulttuurin historiassa. Weber pitää mahdollisena, että syntyy ns. ”neljäs ihminen”, jolloin siirrytään aatteellisesta aikakaudesta kyyniseen kauteen. Tälle ajalle ominaista on transkendenttien uskontojen muuttuminen immanenttiseksi uskonnoiksi, joita ovat mm. sosiaaliset uskonnot, kuten kommunismi. Siihen liittyy samalla massojen nousu, funktionalismi ja totalitarismi. Ihmiskunnan menestyksellisen kehityksen edellytyksenä Weber pitää kuitenkin sitä, että ihminen oppii katsomaan elämäänsä eksistenssikyymyksenä, jonka perimmäinen asetus on: ihminen ja transcendenssi. □

Lauri Rauhala

ONKO PSYKKINEN YHTÄ KUIN AIVOENERGIA?

Professori Matti Bergströmin televisio-ohjelman (1. 1. 1976)
herättämiä ajatuksia

Identiteettihypoteesi

Professori Matti Bergströmin samoin kuin monien muiden neurofysiologien näkemys psyykkisestä on kiteytettävissä teesiksi: *Psyykinen on aivotapahtumista, lähinnä fysiologisesti mitattavaa aivoenergiaa*. Näin olettaen ratkeaisi psyykkisen ja orgaanisen aivotapahtumisen suhteesta aiheutuva ongelma — jota tutkijat ovat pohtineet ainakin kolmetuhatta vuotta pääsemättä tyydyttävään ja yleisesti hyväksyttyyn selvitykseen — varsin helponnäköisesti. Olisi kuitenkin näiden ihmiskunnan viisaiden melkoista ali-arvioimista ajatella, että ratkaisu olisi näin yksinkertainen eivätkä he ole sitä keksineet. Lienee täysin aiheellista epäillä, ettei mainitunkaltaisten teesien esittämisellä ole ratkaistu ko. ongelma, vaan oikeastaan ummistettu silmät niiltä todellisilta vaikeuksilta, joihin tässä problematiikkayhteydessä kietoudutaan.

Väitettäessä, että psyykinen on vain aivoenergiaa, edellytetään psyykinen sekä aivotapahtuminen yhdeksi ja samaksi ilmiöksi. Filosofiasa tällaista oletusta aivot — psyykinen — suhteesta kutsutaan identiteettihypoteesiksi. Sen esittämisellä pyritään joko kieltämään psyykkisen olemassaolo tai ainakin häivyttämään psyykkistä koskeva problematiikka. Ainoaksi selvitystä vaativaksi asiaksi jäisi sen mukaan vain aivotapahtuminen. Kaikessa ehdottomuudessaan tämä teesi on kestämaton. Siihen sisältyviä väitteitä on differentioitava, jotta käsitettäisiin, miten 'samuudesta' ehkä voidaan ja miten siitä varmastikaan ei voida mielekkäästi puhua.

Tietoisuus aivotapahtumisesta

Miten aivotapahtuman toteaminen on mahdollista, miten tiedämme aivoenergioiden olemassaolon ja voimme tehdä niistä teoriaa? Vastaus kuuluu: vain sillä ehdolla, että on olemassa psyykinen, tajunta tai tietoisuus — mitä nimityksiä siitä kulloinkin käytämme — jossa mittaustulokset, erilaiset käsitykset ja teoriat aivoenergiasta ilmenivät. Minkä muun tahansa olevaisen — esim. aivojen — olemassaoloa on loogisesti mahdollista epäillä, mutta ei ole loogisesti mahdollista epäillä tietoisuuden (tai psyykkisen) olemassaoloa. Jos epäilemme tietoisuuden olemassaoloa, on olemassa ainakin tämä epäily eli siis tietoisuus. Tietoisuuden olemassaolon epäily on siten absurdia.

Aivojen ja psyykkisen suhdetta koskevaa ongelmaa ei siis voida ratkaista siten, että psyykinen kielletään, koska se realisoituu jo tässä kiellossa. Psyykkisen kieltämisestä identiteettihypoteesissa seuraa monia paradokseja. Jos on olemassa vain aivoprosesseja, ei kai silloin voisi olla mitään psyykkistä, jonka sitten pitäisi olla identtinen aivoprosessien kanssa. Psyykkistä ei tällöin voisi olla edes sen vertaa, että identiteettihypoteesi voitaisiin siinä esittää. Paradoksaalista on myös olettaa, ettei psyykkistä ole ja sitten tämä olematon on identtinen aivoprosessien kanssa. Tällöin ei kai voisi olla myöskään aivoprosesseja.

Onko aivot-psyykinen-suhteesta aiheutuva ongelma ratkaistavissa siten, että psyykinen hyväksytään olemassaolevaksi, mutta sitä koskeva problematiikka palautetaan ai-

votapahtumisen problematiikaksi? Myönteinen vastaus merkitsisi sitä, että esim. tutkijan tiedossa hänen omasta aivoenergiastaan olisi kyseessä vain hänen aivoenergiansa. Mutta missä tieto tästä hänen tietonsa aivoenergeettisestä luonteesta ilmenee? Vastaus kuuluu: tutkijan tietoisuudessa. Tämä uusi hänen tietoisuudessaan esiintyvä tieto, jonka mukaan lähtökohtana ollut tieto on aivoenergiaa, on sekin oletuksen mukaan aivoenergiaa. Missä tieto tästä asiantilasta on olemassa? Se voi jälleen esiintyä vain tutkijan tietoisuudessa. Vaikka tätä yritystä samastaa tietäminen ja aivoenergia jatkettaisiin loputtomiin, tietäminen käy aina askelta edellä. Ihmisen tiedollisen rajoittuneisuuden eräs piirre on se, ettei tietämiseen koskaan siisäly sen olemassaololle välttämättömän aivotilan samanaikaista oivaltumista. Tietopillissessä mielessä tietoisuus on siis primaarisempaa kuin aivoenergia, koska käsityksiä ja tietoa aivoenergiasta voi olla vain tietoisuudessa. Tietoisuus jostakin on aina eri asia kuin se, mistä jotakin tiedetään. Siten ei myöskään tieto aivoenergiasta ole samaa kuin aivoenergia. Niiden välillä on se looginen tyyppiero, mikä vallitsee tietämisen ja tiedon kohteen välillä.

Psyykkinen merkityksen muodostusta

Vallitseva epäselvyys, joka hämmentää teoreettistakin keskustelua aivot-psykkinen-suhteesta ja ylläpitää toivottomia fantasioita psykkinen eliminoitavuudesta tai sen problematiikan palautettavuudesta aivotapahtumisen problematiikkaan, seuraa siitä, ettei psykkinen asemaa ja luonnetta ole tehty selväksi. Koska psykkinen on kumoutumattomasti olemassa, olisi se hyväksyttävä lähtökohdaksi ja analysoitava, miten se on olemassa. Psykkisestä kaikkialla puhutaan, mutta harvoin edes yritetään selvittää, mitä sillä tarkoitetaan.

Olellaisen tärkeää tässä vaiheessa olisi, että tutkijat tiedostaisivat psykkinen erikois- aseman myös keskustelun alaisessa yhteydessä. Olisi oivallettava, että aivojen ja psykkinen suhdetta koskeva problematiikka voidaan asettaa vain psykkinessä. Psykkisessä sitä myös tutkitaan samalla kun psykkinen on itse problematiikan olennainen osa. Kun tällaiset perustavat seikat oivalletaan, käsitetään myös, että psykkinessä on viime kä-

dessä kyseessä tiedon (tämän käsitteen väljässä mielessä, jolloin siihen kuuluvat myös tunteet, uskomukset, harhat jne.) muodostuminen. Psykkisen tutkimus on niin ollen ensisijaisesti tiedon tai ymmärtämisen organisoitumisen tutkimusta.

Alunperin *Max Schelerin* kehittelemässä ihmiskäsityksessä psykkinen ihmisessä luonnehditaan juuri edellä esitetyllä tavalla. Sen mukaan psykkinessä on kyseessä merkityksen muodostus. Ihmisen käsitetään olevan olemassa myös siten, että hänelle ilmenee mieli (*Sinn, sense*) todellisuuden objektista, asiantiloista ja ilmiöistä. Mielen ilmenemisen ja tällöin muodostuvien merkityssuhteiden kokonaisuutta kutsutaan sitten tajunnaksi. Tämän ajattelutavan katsannossa termistä psykkinen pyritään nykyisin luopumaan, koska se on perinnäisesti rasitettu monilla häiritsevillä merkitysvivahteilla. Tajunnan käsite, joka on selkeämpi, kattaa ainakin olennaisimman osan siitä, mitä yleensä on tarkoitettu psykkinisestä puhuttaessa.

Tajunnan selkeys seuraa siitä, että sen perusluonnetta on riittävästi analysoitu, ts. tiedetään, mistä puhutaan. Tajunta on sitä, että mieli jostakin ilmenee ja asettuu yhteyteen kohteen kanssa siten, että tuo kohde ymmärretään joksikin siitä ilmenneen mielen avulla. Tätä tajunnan olemusta ja yleistä tapahtumisperiaatetta kutsutaan intentionaalisuudeksi. Sanotaan myös, että intentionaalisuus on tajunnan perusstruktuuri. Juuri intentionaalisuusstruktuurin johdosta tajunta on yksikäsitteisen selkeästi luonnehdittavissa. Millään muulla ihmisen olemassaolon muodolla ei ole tätä perusluonnetta. Mieli ei ilmene missään muualla ja käänteisesti kaikki mielen ilmeneminen on tajuntaa.

Merkityssuhteiden organisoitumisen ja aivotapahtumisen problematiikan erilaisuus

Mielen ilmeneminen ja merkityssuhteiden organisoituminen ovat tietenkin sidoksissa aivotapahtumaan. Jotta mieli ilmenisi, on edellytettävä aivot, joissa todellisuus heijastuu merkityssuhteina. Kun ajatellaan ja tunnetaan, esiintyy myös — ainakin periaatteessa — fysiologisesti mitattavia aivoenergian muutoksia. Kyseessä ei kuitenkaan tällöin ole niiden identtisyys, vaan jonkinlainen yhdessäoleminen. Tämä yhdessäoleminen ei tee mahdolliseksi puhua merkityksen ongelmasta

aivoenergian avulla. Tajunnan intentionaalisuuteen perustuvassa tapahtumisessa kaikki muodostuvat suhteet ovat mielellisyyttä. Jäsentyminen tajunnassa on sitä, että mieli suhteutuu toiseen mieleen, ts. on kenties sen kanssa yhteen sopiva, ristiriitainen, ambivalenttinen jne. Aivotapahtumassa taas ovat kyseessä konkreettiset koskettavat elektrokemialliset lähivaikutukset. Filosofisesti puhuen merkityssuhteiden organisoituminen ja aivotapahtumisen sisäinen organisoituminen perustuvat täysin erilaisiin struktuureihin. Siksi myös niiden empiirinen kuvaus ja selittäminen tapahtuvat laadullisesti erilaisissa systeemeissä.

Olisi erehdys luulla, että puheena olevista kahdesta organisoitumisen tyypistä on vain tässä vaiheessa puhuttava laadullisesti erilaisissa systeemeissä siksi, että nykyinen tutkimus niistä on vielä kehittymätöntä. Tässä ei ole kyseessä mikään sellainen erillaisuus, jonka empiirisen tutkimuksen kehitys tulisi joskus poistamaan. Tutkimuksen kaksinaisuus tulee aina vallitsemaan, koska merkityksen ongelma ja elintoiminnallisten prosessien tutkimukselle asettama ongelma ovat muuttumattomasti erilaisia. Teorian tutkivasta ja tietoa muodostavasta järjestelmästä täytyy olla erilainen kuin teorian siitä kohteesta, jota tämä järjestelmä tutkii.

Teoreettinen malli, joka kuvaa hermoimpulssien kvantiteeteista rakentuvaa signaaliavaruutta, on varmaankin erinomaisen käyttökelpoinen aivotutkimuksessa. Se ei kuitenkaan sovellu mielellisyyttä olevien relaatioiden tutkimukseen, koska niiden perusolemus on mieltä, jonka ulottuvuuksia ovat ymmärtäminen — ei ymmärtäminen, selvyys — epäselvyys, ristiriidattomuus — ristiriitaisuus jne. Mallin, joka soveltuu mielellisyyden tutkimiseen, täytyy olla sellainen, että se mahdollistaa merkitysten tutkimuksen niiden omassa olemisen muodossaan.

Aivotoimintojen ja tajunnan suhteessa on kyseessä omalaatuinen yhdessäoleminen juuri siksi, että toisena osapuolena on ihmisen tietäminen. Tälle suhteelle ei löydy vastavuutta mistään luonnontapahtumasta. Siksi sitä tuskin voidaan selvittää luonnontutkimuksessa menestykselliseksi osoittautuneen yksisuuntaista kausaalisuhdetta edellyttävän lähestymismallin avulla. Aivojen ja ymmärtämisen välisen yhteyden ainutlaatuisuutta karakterisoi ymmärtämisen vapaus ja luovuus

sekä se, etteivät ainoastaan aivot vaikuta ymmärtämiseen, vaan myös ymmärtäminen sääntelee sitä, miten aivot toimivat. Olisi siksi pelkkää ennakkoluuloa tarkastella aivotapahtumisen ja ymmärtämisen suhdetta vain siten, että edellinen on jälkimmäisen syy.

Me emme voi ainakaan nykyisin vaikuttaa aivotapahtumiseen fysiologisesti siten, että näin aikaansaaduista aivotapahtumista seuraisi haluamamme ajatus keskustelukumppanissamme. Monet neurologit (Eccles, Penfield) suhtautuvat pessimistisesti oletukseen, että se olisi milloinkaan mahdollista, koska jokaisessa yksinkertaisessakin tajunnallisessa merkityskokemuksessa ovat aina miljoonat aivosolut aktiivisia. Toive päästä niiden välisten suhteiden mekaanisen manipuloinnin avulla tuottamaan ajattelua, on heidän mielestään täysin utopistinen. Sen sijaan me voimme tajunnan tasolla operoiden aiheuttaa keskustelukumppanissamme ymmärtämisen ehtona olevan aivotilan, koska merkityssuhde muodostuu ja hän ymmärtää meitä. Kommunikaatiossamme vain mielen välittäminen on riittävä. Se huolehtii itse olemassaololleen tarpeellisesta aivotilasta.

Tajunnan tutkimus sen omalla tasolla on välttämätöntä, koska meitä kiinnostaa kysymys, miten voisimme merkityssuhteiden muodostuksen ohjaamisen avulla vaikuttaa ihmisen kokonaisuuteen. Tämä ongelma on keskeisenä opetuksessa, kasvatuksessa, psykoterapiassa ja kaikenlaisissa ihmisen kehittämiseen tähtäävässä toiminnassa, joka tapahtuu merkitysten välityksellä. Näissä yhteyksissä psyykkisen ongelma on alati ajankohainen. Ei ole mitään aihetta olettaa, että merkityssuhteiden viljelyn ongelma kävisi tulevaisuudessakaan tarpeettomaksi sen johdosta, että aivofysiologiaa opitaan paremmin tuntemaan. □

Kirjallisuutta

- Borst, C. toim.: The Mind-Brain Identity Theory. Lontoo 1970.
 Eccles, J.: The Understanding of the Brain. New York 1973.
 Malcolm, N.: Problems of the Mind. Lontoo 1972.
 Penfield, W.: Second Thoughts. Toronto 1970.
 Rauhala, L.: Psyykinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa. Tapiola 1974.
 Rauhala, L.: Filosofinen orientoituminen psykosomaatiikan ongelmaan (painossa).
 Smythies, J. toim.: Brain and Mind. Lontoo 1968.

LÄÄKETIETEEN JA FYSIOLOGIAN IHMISKÄSITYS

Lääketieteen ihmiskäsitystä on aina mää-
rännyt *lääkärin suhtautuminen potilaaseen*.
Näin on ollut siitäkin huolimatta, että tä-
män alan kehitys tieteenä — yhdessä fysiolo-
gian kanssa — on seurannut muiden empi-
risten tieteiden kehitystä. Täten tämä ihmis-
kuva sisällyttää itseensä *yksilön kärsimyksen*
myötä syntyneen kuvan *psykykkisyydestä, ma-
teerisen kuvan ohessa*. Nämä kaksi ihmisen
olemuksen puolta eivät koskaan ole lääke-
tieteen ihmiskuvassa olleet ristiriidassa tois-
tensa kanssa vaan *integroituu yhdeksi koko-
naisuudeksi*. Tämän ominaispiirteen on myös
fysiologia perinyt. Tästä syystä fysiologia on
aina myös suhtautunut *ennakkoluulottomasti*
*tiedon hankinnan lähteisiin sekä menetel-
miin*, soveltaen ihmisen ongelmien ratkaise-
miseen mitä erilaisempia tieteen aloja ja in-
himillisen tiedon muotoja.

Lääketieteen kehitys

Lääketieteen kehitys varhaisina aikoina
noudatti suurelta osin tieteen yleistä kehitys-
tä. Se omaksui Kreikan antiikin aikoina jo
*Aristoteleen aistihavaintopohjaisen menetel-
män*, säilyttäen kuitenkin ymmärtämyksen
konkreettisten ilmiöiden taustailmiöistä, Platon
ideamaailmasta. Täten Aristoteleen käsi-
tyt *"substanssista" ja "muodosta"* on säily-
nyt lääketieteessä koko sen kehityksen ajan.
Ruumis on ainetta ja elämä, psyykke, ilme-
nee elimistön muodossa.

Fysiologia oli aluksi oppia elimistön ra-
kenteesta, elimistä ja elin-järjestelmistä. *Ana-
tomisiin* rakenteisiin kuviteltiin sopiva funk-
tio. Sitten, 1600-luvulta alkaen kehittyi
varsinainen *funktionalismi* fysiologiassa, joka
myöhemmin noudatti *fysiikan ja tekniikan*
oppeja. Energiavaltainen fysiikka antoi meidän
päiviimme saakka antanut vahvimman
leiman lääketieteen ja fysiologian ihmisku-
vaan. *Ihminen on ενεργετιν* systeemi jon-
ka energiabalansseja tutkimme. Tässä tutki-

muksessa voidaan menestyksellä soveltaa fy-
siikan ja kemian (biokemian) menetelmiä.

Jo 1800-luvulta alkaen ilmeni fysiologien
parissa tarve muunlaisten toimintaperiaat-
teiden kehittämiseksi. Mm. elimistön määrät-
tyjen tilojen huomattava vakioisuus kiinnitti
tutkijoiden huomiota. Tätä selittämään käy-
tännön otettu *homeostaasiksen käsite* aukoi
tietä fysiologisen säätelyn ymmärtämiselle.
Vastaavasti ymmärrettiin jo melko varhain
hermoston rooli *signaalien ja tiedon siirtä-
jänä, kommunikaatiosysteeminä*.

Säätö-, kommunikaatio- ja informaatio-
opin läpimurto fysiologiassa tapahtui kui-
tenkin vasta 1900-luvulla, jolloin näitä oppe-
ja vastaavat formalismit voitiin lainata tek-
niikasta. Itseasiassa vasta nämä opit vapaut-
tivat fysiologian funktionalismin kokonaan
substantiaalisesta rakenneopista ja materias-
ta. Tämä taas teki mahdolliseksi lääketieteen
sen kehityksen vaiheen, jossa nyt olemme ja
jossa ymmärretään, että on samantekevää,
mikä rakenne (materia) elimistössä toteuttaa
normaalin funktion, kunhan vain funktio to-
teutuu. Näin lääketieteessä *opittiin korvaa-
maan* elimiä ja elimistön osia toisilla elimil-
lä ja keinotekoisilla systeemeillä. Informaa-
tio-opin tulo taas auttoi fysiologiaa ymmär-
tämään sellaisia pulmakysymyksiä kuin *ge-
neettinen vaikutusketju* sekä *hermostollinen*
kontrolli, joita ei fysikalistisen energiaopin
avulla voitu ratkaista.

Näin fysikalisoitunut ihmiskuva lääketie-
teessä ja fysiologiassa on *kommunikaatio-
opin myötä* jälleen löytänyt tien sen ongel-
makentän selvittämiseen, jota Aristoteles
luonnehti termillä "muoto" ja joka hänellä
vastasi elämää ja sielua. Aristoteleshan käyt-
ti aistien kautta kulkevan vaikutuksen ku-
vauksessa "muodon" käsitettä informaatio-
opin mukaisesti verratessaan tuota vaikutusta
sinetin kuvion siirtymiseen vahaan (johon si-
netin aine ei siirry). Se uusi ihmiskuva, joka
lääketieteessä ja fysiologiassa on hitaasti hah-
mottumassa selkeämmäksi, on *kommunika-
tiivinen*. Mutta tämä kommunikatiivisuus ei
ole ristiriidassa fysikalistisen kuvan kanssa,
vaan sen täydennys.

Hermoston rakenne

Jos pidämme käyttäytyvää ihmistä välittömästi ihmisen hermoston (aistit, liikejärjestelmät, aivokentät jne) muodostamana systeeminä, voimme kysyä, *minkälainen systeemi on tuo hermosto*, jolla on sekä materiaalista että henkistä kapasiteettia. Mikä on sen asema luonnossa ja mikä sen toiminnan perusluonne?

Tiedämme että hermosto saa rakenneohjeensa osin geneettisestä informaatiosta ja osin oppimisen tietä. Näin se ikäänkuin *asettuu geneettisten ja kosmisten vaikutusten väliin*, välittäen näiden välisiä vuorovaikutuksia. Toisaalta ei hermostoa ja aivoja enää pidetä pelkkänä passiivisena refleksikeskuksena, vaan sillä on oma olemassaolonsa ja toimintalakinsa. Tämä merkitsee, että ihmisyksilöä on pidettävä *aktiivisena vaikuttajana*, joka ominaisuuksiensa mukaisesti valitsee itseensä kohdistuvat vaikutukset ja käyttäytymisensä. Hän on valmentautunut elämään oppimassaan ympäristössä perimänsä ja oppimansa mukaisesti. Koska hermosto, niin kompleksinen kuin se rakenteeltaan onkin, on koostunut lukuisista periaatteesta samantyyppisistä elementeistä, hermosoluista, voidaan sen toimintaan soveltaa menestyksellä fysiikan termodynamiikan kaltaista oppia. Termodynamiikassa systeemin, esim. fyysikaalisen kaasun, ns. makrotila, jota kuvaavat makroskooppiset suureet paine, volyyymi ja lämpötila, voidaan johtaa staattista mekaniikkaa soveltamalla systeemin ns. mikrotilasta, jota kuvaavat mikroskooppiset, molekyylien liiketilaa karakterisoivat suureet. Vastaavasti täytyy hermoston makrotila olla yksikäsitteisesti kuvattavissa makroskooppisten käsitteiden avulla, jotka ovat johdettavissa hermoston mikrotilasta, so. hermosolujen dynamiikkaa kuvaavista suureista. Tämä onkin mahdollista, edellyttäen että hermosolujen dynamiikka kuvataan oikein ja että hermoston makrotila ja sitä kuvaavat suureet tunnetaan.

Pyrittäessä kuvaamaan hermosolujen dynaamisia ominaisuuksia, on edullista esittää näiden solujen tilavaihteluiden tapahtuvan siinä signaaliavaruudessa, jonka määrittelevät toisistaan riippumattomat signaalimäärien ja signaalijärjestyksen ulottuvuudet. Tämä avaruus on eräänlainen kardinaali- ja ordinaalilukujen muodostama avaruus, jossa hermosolujen signalointia kuvaavat sellaiset

(mikroskooppiset) suureet kuin impulssijak-soluku, informaatiotuotto aikayksikössä sekä signaali-kohina -suhde, kaikki suureita, joita hermafysiologisissa kokeissa mitataan. Nämä mainitut signaalitilan ominaisuudet viittaavat siihen, että se maailma jossa aivojemme prosessit tapahtuvat on lukujen matemaattinen maailma, jonka kuvaukseen mm. joukko-opin käsitteet hyvin soveltuvat. Cantorin, joukko-opin perustajan, ns. eksistenssipostulaatti sanookin, että joukoilla (ja luvuilla) on reaallinen eksistenssi kokemuksessamme.

Hermoston psyykkinen tila

Hermosolujen signaalitilassa omaamista dynaamisista ominaisuuksista voidaan määrittäjä tilastollisia menetelmiä käyttäen lasquemalla johtaa makroskooppisia suureita, joiden avulla hermoston makrotila voidaan yksikäsitteisesti määrittää. Mielenkiintoista on, että nämä makroskooppiset suureet, joita ovat mm. hermoston tonus, hermotoiminnan määrä (n.s. "neuraalinen momentti") ja entropia sekä informaatiokapasiteetti, muistuttavat käyttäytymiseltään aivojemme psyykkisiä suureita. tästä syystä voidaankin olettaa, että hermoston makrotila on se mitä tavallisessa kielessä kutsumme psyykkiseksi tilaksi. Tämä on sitäkin luonnollisempaa, koska aivan kuin makrotilakin, myös psyykkinen tila ei ole paikannettavissa tai materialisoitavissa. Lisäksi, kuten hyvin tiedämme fysiikasta, myös fyysikaalisiin makrotilasuureisiin liittyy jotain "psyykkistä", mikä ilmenee niiden (kuten paineen, volyymin ja lämpötilan) aistiperäisyydessä. Juuri siitä syystä ne eivät kelpaakaan puhtaan fysiikan perussuureiksi.

Ajateltaessa sitä ihmiskuvaa, joka syntyy esillä olevasta hermoston dynaamisesta kuvauksesta, on ehkä suurin mielenkiinto siinä, että edellä mainittu makroskooppinen suure, neuraalinen momentti, joka kuvaa mm. sitä tehokkuutta, jolla aivomme ohjaa käyttäytymistä, on konservoitava suure. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että neuraalinen momentti- ja vastaavasti siis myös sitä vastaava psyykkinen kapasiteetti — ei voi syntyä tyhjästä tai kadota tyhjiin. Se merkitsee myös, että jos jostain saamme tuota psyykkistä kapasiteettia, on se myös jostain vastaavasti poissa. Tai jos jonnekin sitä anamme on se meistä poissa. Tässä suhteessa

meissä vaikuttava psyykinen voima käyttäytyy samaan tapaan kuin fysikaalinen energia.

Psyykkisen kapasiteettimme konservoituvuus (säilyvyys) ilmenee parhaiten silloin kun kysymyksessä on ns. suljettu tila, so. kun tarkasteltavana oleva ihminen, ihmiset tai ihminen—ympäristö -systeemi ei vaihda vaikutuksia minkään muun systeemin kanssa, joka muodostaa ympäristön tarkasteltavana olevalle systeemille. Koska tällaisia suljettuja tiloja käytännössä esiintyy harvoin, emme myöskään helposti totea psyykkisen kapasiteettimme konservoituvuutta. Tästä syystä ihminen on aina oletanut, että psyykke, sielulliset ja henkiset kapasiteetit ovat periaatteessa rajattomat. Siksi ihminen myös yleensä käyttää niitä tuhlaten ja epätaloudellisesti. Kuitenkin jo eristyneissä olosuhteissa elävissä yksilöissä ja yhteisöissä (eristyneet pienet yhteiskunnat, perheet ja yksilöt; kommunikaatiovaikeuksista kärsivät yksilöt kuten vanhukset; avaruuslentäjät ym.) psyykkeen konservoituvuusperiaate saattaa ilmaista itsensä: liiallinen psyykkisen kapasiteetin tuhlaus tuottaa vastaavan kapasiteetin puutosoireita ellei uhrattua kapasiteettia osata käyttää uudelleen. Koska psyykkiseen kapasiteettiin kuuluu yhtähyvin aisti-, tahto- kuin emotionaalisetkin sisällöt ulottuu konservoituvuus näihin kaikkiin. Tämän periaatteen mukaan on kaikkien näiden sisältöjen määrä annettussa suljetussa systeemissä vakio.

Ihmiskunnan psyykinen kapasiteetti

Mielenkiintoisen suljetun systeemin muodostaa maapallon koko väestö, ihmispopulaatio. Vasta kun kommunikatiiviset yhteydet, jotka takaavat informaation siirron kaikkien ihmiskunnan yksilöiden välillä, ovat täyteen mittaansa kehittyneet, tulee psyykkisen kapasiteetin konservoituvuus merkitseväksi koko ihmiskunnan kannalta. Jos koko ihmiskunnan psyykinen kapasiteetti on vakio, mikä on välttämättömyys koska yhden aivon kapasiteetti on sitä, merkitsee sen luovuttaminen yhteisöstä toiseen vastaavaa kapasiteetin puutosta antajayhteisölle. Ilmeisesti juuri tästä syystä ei suurta henkistä hyvinvointikapasiteettia omaavat kansakunnat voi aikaansaada hyvinvointia kansoille, joilla sitä ei ole, ilman että luopuvat omasta hyvinvoinnistaan vastaavasti. Tilanne on sama

kuin aineellisten tai taloudellisten resurssien kanssa: niitä ei voi toiselle antaa ilman että samalla luopuu vastaavasta määrästä.

Ihmiskäsitystämme määrää yhä enemmän kommunikatiivinen aspekti, joka on vahvistunut informaatio-opin tieteisiimme tulon myötä. Lääketieteessä ja fysiologiassa sillä on nykyisin oma vahva merkityksensä. Näissä tieteissä juuri kommunikaatio-opin sovelutuksien voi katsoa poistaneen suuren osan siitä kuilua joka on erottanut fysikalistisen ja psykologisen ihmiskuvan. Näin lääketieteessä ja fysiologiassa on jälleen onnistuttu integroimaan materiaaliset ja psyykkiset toiminat yhdeksi kokonaisuudeksi, ihmiseksi sellaisenaan. Tämä vastaa sitä ihmistä, joka on lääketieteen kohteena ja jossa elollinen ja eloton luonto muodostaa yhden kokonaisuuden. □

*

Osa kyseessä olevaa tutkimustyötä on suoritettu Signe ja Ane Gyllenberg -säätiön apurahan turvin.

Kirjallisuusviitteet:

R. M. Bergström: Are sensory receptors transmitters of entropy? Proc. of the first national meeting on biophysics and biotechnology in Finland, Helsinki 1973.

R. M. Bergström: The structure of the neural signal space. Abstr. of III Nordic Meeting on medical and biological engineering, Tampere 1975.

R. M. Bergström: Ageing of the brain in the light of neural network models. Geron 1975.

R. M. Bergström: Sensomotor behaviour of primitive neural networks. In: Biokybernetik, Band V. Edit. H. Drischel, P. Dettmar. VEB Gustav Fischer Verlag, Jena 1975:35—40.

The concept of human being in medicine and physiology

The communication theory, including the information theory, has made its influence on the view on the characteristic features of the concept of human being in medicine and physiology. In parallel the influence of pure physicalism has decreased. Starting from the application of the aspects of thermodynamical theory on the function of neural networks, which enables the calculation of the psychological capacity of the neural system, it is considered, that a conservative neural magnitude can be derived, which defines this psychological capacity. Accordingly, it is concluded that in a closed system human population (as the global human population or a sufficiently isolated population) the human psychological capacities appearing in interindividual communication are conserved. The resulting dynamic aspects are discussed.

SUOMI JA EEC

Havaintoja Suomen EEC-kaudelta 1974—75 voi tehdä tarkastelemalla aluksi kauppataaseen vajetta. Tätä kirjoitettaessa oli käytettävissäni jo koko vuotta 1975 koskevat ulkomaankaupan ennakkotiedot. Niiden mukaan alijäämä tulee olemaan 7.7 miljardia markkaa. Vajeen kasvu oli siis pysähtynyt, mutta kumulatiivisesti eli perättäisten vuosien vajeet yhteenlaskien olemme tulleet kestävämpään tilanteeseen.

*EEC syventää vajetta,
SEV ja EFTA lieventävät*

Kauppataaseen vajauksen kehityksen kanalta eri maaryhmillä oli selvästi erilainen vaikutus. Tuonnin arvon kasvussa tapahtui vaimentumista sekä EFTAn että SEVN kohdalla, mutta EEC-tuonnin kasvu pysyi kuitenkin voimakkaampana (EEC + 10 %, EFTA + 6 %). Tuonti SEV-maista hiljeni voimakkaasti (kasvu vain 3 %), jyrkimmin Neuvostoliiton kohdalla (tuonnin arvon kasvu Neuvostoliitosta 0.7 %). Viennin kohdalla EEC-markkinat merkitsivät suoranaista romahdusta, viennin arvon lasku oli 1.7 mrd mk eli n. 20 %. Sen sijaan vienti EFTA-maihin kasvoi edellisvuoteen verrattuna 576 miljoonalla markalla eli 12.6 %:lla. Viennin kasvu SEV-maihin pysyi tasaisesti yllättävän korkealla: viennin arvon lisäys oli 1.4 mrd mk eli 42 % (vientä kasvoi viime vuonna sekä Neuvostoliittoon että Puolaan yli 45 %).

EFTA-kauppamme aiheutti v. 1974 huomattavan vajeen: 1.4 mrd mk. Elimme tuoloin vielä korkeasuhdanteen huipulla ja tuonti EFTA-maista jatkui kiivaana. Sen sijaan vaje v. 1974 EEC-maiden kanssa jäi suhteellisen pieneksi eli 440 milj. mk:ksi. Tuoloin puunjalostustuotteitamme — jotka yksin edustavat kolmeneljättäosaa EEC-viennistämme — vienti jatkui vielä vilkkaana ja hinnat sen kuin nousivat. Nyt tilanne on päinvastainen: EFTA-kauppa on monipuolisempaa ja siksi viennin arvo kohosi toista-

kymmentä prosenttia. EECn lama on ollut syvimmillään ja iskenyt rajuimmin päävientituotteisiimme. Siksi EEC-kaupan vaje kasvoi viime vuonna ennätysmäisellä 2.7 mrd mk:lla. Suurin vajeen kasvattaja on Englanti (1.2 mrd mk), Saksan Liittotasavalta lisää vajetta 336 milj. mk:lla ja muut EEC-maat yli miljardilla (vertauksen vuoksi todettakoon, että Ruotsin kauppamme lisää vajetta vain 70 milj. mk:lla).

Ulkomaankauppamme yleisen tilan tarkastelun osalta voidaan vielä panna merkille, että taistelussa vientimme arvon laskua vastaan olivat parhaiten onnistuneet metallituote- ja konepajateollisuus sekä tekstiili-, vaate- ja nahkateollisuus. Puunjalostusteollisuuden tuotteiden viennissä tapahtui yhteensä yli 1.6 mrd mk:n lasku v:een 1974 verrattuna, mutta edellä mainittujen teollisuudenalojen viennin kasvu oli puolestaan 1.3 mrd mk. Loppuosan viennin arvon laskusta aiheuttivat kemian teollisuus sekä eräitten maataloustuotteiden ja kulutustavaroitten viennin laantuminen.

Kaksi vuotta EEC-kautta

Suomen vapaakauppasopimusta EECn kanssa on nyt sovellettu kaksi vuotta. Sopimuksen keskeinen sisältö on tullien vastavuoroinen, asteittainen poistaminen Suomen ja EEC-maitten välisessä kaupassa. Ulkomaankaupan tavaranimikkeistön pääosan suhteen tulleja alennettiin tuon kahden vuoden aikana yhteensä 60 %:lla eli jos esim. kenkien tuontiin sovellettiin aikaisemmin 20 %:n tuontitullia, se aleni viime vuoden aikana 8 %:iin. Kuluvan vuoden alussa tapahtui jälleen yhden viidenneksen alennus ja viimeinen viidennes poistetaan 1. 7. 1977. Siitä lähtien useimpien tuontinimikkeiden osalta valitsee Suomen ja EECn (kuten myös EFTAn) kesken tullivapaa kauppa eli maahan tuotavia tavaroita ei aseteta tullimaksuja perimällä epäedullisempaan asemaan niiden kanssa kilpailevien tuotteiden kanssa. Sekä Suomi että EEC soveltavat kuitenkin ns. ar-

kojen alojen tuontinimikkeisiin hidastettua tullialennusaikataulua. Tällaisia arkoja aloja ovat Suomessa mm. tekstiili-, jalkine- ja nahkateollisuus. EEC taas on varannut pidennetyn suojan omalle puunjalostusteollisuudelleen. Näiden arkojen tuotteiden kohdalla tulleja purettiin tuon kahden vuoden aikana vasta 15 %:lla; hidastettu tullialennusaikataulu päättyy vasta 1.1.1985, jolloin näittenkin tuotteiden kohdalla siirrytään tullittomaan kauppaan.

Yleisesti on todettava, että kuluneet kaksi vuotta edustavat niin lyhyttä ajanjaksoa, ettei vielä ole mahdollista tehdä yleispäteviä ja pitäviä johtopäätöksiä EEC-vapaakauppasopimuksen vaikutuksista Suomen kansantalouteen. Kuluneet kaksi vuotta ovat sitäpaitsi olleet erittäin poikkeukselliset, eikä niillä siksi ole "normaaliaikojen" edustavuutta. Suomen ulkomaankaupan kannalta yleensä ja ennen muuta juuri EEC:n osalta vuotta 1974 on pidettävä ns. Korean korkeasuhdanteeseen verrattavana äkillisenä korkeasuhdanteen huippuvuotena (yhdessä vuoden 1973 kanssa). Teollisuuden odotellessa vuosien 1972 ja 1973 aikana päätöksentekoa EEC-vapaakauppasopimuksen allekirjoittamisesta se samalla lykkäsi investointipäätöksiään. Kun myönteinen päätös tehtiin vuoden 1973 lopulla, teollisuus avasi kaikki röörin ja päästi kaikki investointipadot selälleen. Näin vauhditettiin sekä ulkoisilla että kotoisilla toimilla ainutlaatuista korkeasuhdanneboomia.

Mutta raju korkeasuhdanne kasvatti muusaa myös 30-luvun tyyliäsi laman siemeniä. Jo v:n 1973 loppupuolella alkoivat raaka-aineet ja useat elintarvikkeet kallistua satoja prosentteja ja sitten vuosien 1973 ja 1974 taitteessa öljykriisin myötä nousi energian hinta jopa nelinkertaiseksi. Vuoden 1974 ai-

kana länsimaissa kypsyvä lama oli tosiasia; vuosi 1975 merkitsi laman syventymistä ja nopeata leviämistä myös Suomeen, juuri ulkomaankaupan ja siinä erityisesti EEC-kaupan kautta.

On todettava että lännen yhdentymisprosessiin osallistuminen ei ole muuttanut ulkomaankauppamme alueellista jakaantumista. Tämä pitää paikkansa nimenomaan siten, että tarkasteltaessa EFTA- ja EEC-maita yhtenäisenä maaryhmänä, SEV-maita omana ryhmänä ja kehitysmaita omana sekä Yhdysvaltoja ja Japania omana olennaisia rakennemuutoksia ei 60-luvun alusta lähtien, jolloin Suomi liittyi Eftaan, ole tapahtunut. Jos katsotaan erikseen EEC- ja EFTA-kaupan kehitystä vuodesta 1960 lähtien, on EEC-kaupan osuuden pienentyminen silmiinpistävä ja vastaavasti EFTA-kaupan osuuden kasvu huomattava.

Seuraavassa asetelmassa (taulukko 1) EFTA-maat tarkoittavat kaikkina vuosina seuraavia maita: Ruotsi, Norja, Itävalta, Sveitsi, Portugali ja Islanti; vastaavasti EEC-maat tarkoittavat seuraavia maita: Englanti, Saksan Liittotasavalta, Ranska, Italia, Hollanti, Belgia, Luxemburg, Tanska ja Irlanti.

Pitemmän ajan yleinen ilmiö on siis ollut, että osallistumisemme lännen integraatioon EFTAn puitteissa on lisännyt EFTA-maiden suhteellista osuutta muitten maaryhmien kustannuksella. Mutta tämän integraation kauppaa lisäävä vaikutus tuli EFTAn osalta näkyviin selvimmin vasta noin viiden vuoden mukautumiskauden jälkeen. Voidaan siis kysyä, tuleeko osallistuminen EEC-integraatioon vastaavasti tietyn mukautumisvaiheen jälkeen lisäämään EEC:n osuutta ja tapahtuuko tämä silloin toisen integraatioryhmittymän, EFTAn, kustannuksella vai esim. SEV-kaupan suhteellisen osuuden pienentymisellä.

Taulukko 1. Suomen kauppavaihto eräiden maa-alueiden kanssa %-osuus koko ulkomaankaupasta

Vuosi	EFTA	EEC	EFTA + EEC	SEV	USA	JAPANI	KEHITYS- MAAT
1960	10.7	52.7	63.4	20.1	5.6	0.1	7.5
1965	14.1	49.9	64.0	19.7	6.1	0.8	6.4
1970	22.5	44.2	66.7	16.3	5.0	1.4	7.4
1973	24.3	43.3	67.6	15.5	4.6	1.9	7.1
1974	22.8	39.6	62.4	19.8	4.5	1.5	8.6
1975							
I—XI	24.0	36.6	60.6	22.1	4.5	1.6	8.4

Ainakin eräs johtopäätös pitemmän aikavälin ulkomaan kauppatilastoista on se, että toisaalta EEC:stä itsestään johtuen, toisaalta ulkomaankauppamme rakenteesta johtuen EEC on parin viimeksi kuluneen vuoden aikana tuntuvasti syventänyt suhdanneheilahtelujen jyrkkyyttä Suomen kohdalla. Tähän tulen vielä palaamaan.

Vientimme onneton rakenne EEC:n kohdalla

Vientimme tavarakohtainen rakenne nimienomaan EEC-maihin on perinteisesti ollut niin yksipuolista, että sitä voi verrata pitkälti jonkin tyyppillisen kehitysmaan vientikaupan rakenteeseen. Neuvostoliiton kauppamme on kaiken aikaa ollut pitkälle jalostettujen tuotteiden, ennen muuta metallituotementiä. EFTA-kauppamme on samoin viime vuosina monipuolistunut voimakkaasti. EEC:n kohdalla on viennin tavararakenteen yksipuolisuus leimaa-antava piirre. Tähän on tietenkin joukko ymmärrettäviä historiallisia syitä, mutta epäkohta on kuitenkin huomattavan räikeä, jos vertaamme viennin rakennetta muihin maa-alueisiin, tai vielä räikeämpi, jos vertaamme Suomeen verrattavissa oleviin kilpailijamaihimme.

Viennin rakennetta tarkasteltaessa on voinut todeta mm. se, että puuhun perustuvan viennin osuutemme EEC-maihin on peräti 75 %. Vaikka Ruotsin puuhun perustuva vienti EEC-maihin on arvoltaan jopa yli 4 mrd markkaa suurempi kuin Suomen vastaava vienti, edustaa se silti Ruotsin viennissä EEC-maihin vain 38 %. Suomen metalliin perustuva vienti EEC:hen oli v. 1974 US \$ 306 milj. Ruotsin yli kymmenen kertaa suurempi, 3425 milj. US \$. Sveitsin metalliin perustuva vienti EEC-maihin oli noin yhdeksän kertaa suurempi kuin Suomen; samoin Norjan ja Itävallan metalliin perustuva vienti oli n. 4—5 kertaa suurempi kuin Suomen vienti. Tekstiileitten kohdalla Ruotsi vei EEC-maihin kaksi kertaa enemmän kuin Suomi, Sveitsi ja Itävalta 4—5 kertaa enemmän.

Kun nyt siis suhdannelama iski rajusti Suomeen, olimme tähän osaltamme syypäitä ulkomaankauppamme rakenteen kehittymättömyyden vuoksi. Jos tarkastelemme Suomen asemaa EEC:n omien tilastojen valossa ja vertaamme ulkomaankauppalukujamme muiden maiden lukuihin, vahvistuu kuva

Suomesta kehitysmaatyypisenä maana. Ajanjaksona tammi—kesäkuu 1975 tapahtui EEC-maiden tuonnissa seuraavia muutoksia verrattuna vastaavaan aikaan edellisestä vuonna: Ruotsi —3 %, Norja —4 %, Sveitsi +1 % ja Itävalta —9 %. Suomen kohdalla lasku oli —20 % (eli olimme sellaisessa ryhmässä johon kuuluivat mm. Jugoslavia —20 %, Bulgaria —30 %, kehitysmaat —13 %).

Laman aikana EEC vahvistaa sisäistä kauppaansa

Tilastot osoittavat havainnollisesti, miten EEC:n kauppa yhteisöön kuulumattomien ulkopuolisten maiden kanssa kasvaa tuonnin kohdalla keskimääräistä voimakkaammin korkeasuhdanteen aikana, mutta taas laman aikana tuonti ulkopuolisista maista supistuu voimakkaammin kuin yhteisöön kuuluvista maista. Sen sijaan lännen nykyisessä lamavaiheessa EEC-maat ovat onnistuneet kasvattamaan vientiään ulkopuolisiin maihin tuntuvasti enemmän kuin yhteisön jäsenmaihin. V. 1974 EEC:n sisäinen vienti kasvoi 26 %, mutta vienti ulkopuolisiin maihin 37 %. Viime vuoden ensimmäisellä vuosipuoliskolla sisäinen vienti supistui 4 %:lla, mutta vienti ulkopuolisiin maihin kasvoi edelleen 10 %:lla.

Varovainen johtopäätös tilastojen perusteella näyttäisi olevan se, että EEC-mekanismit suojaavat laman vaiheessa yhteisön sisäistä vuotantoa. Tätä tilastoista tehtävää johtopäätöstä näyttävät vahvistavan myös eräät itse sopimusjärjestelmiin luodut mekanismit sekä EEC:n harjoittama kauppapolitiittinen linja ulkopuolisia maita kohtaan.

EEC:n korostunut suojajärjestelmä

Useat EEC-maat ovat maailman teollistuneimpia ja teknologisessa kehityksessä pisimmälle edistyneitä maita. EEC-teollisuuden suhteellinen kilpailukyky on siis keskimääräisesti ottaen maailman korkeimpia. Tästä huolimatta EEC:n teollisuus on kaiken aikaa vaatinut noudatettavaksi mahdollisimman protektionistista, sen asemaa suojaavaa ulkomaankauppapolitiikkaa. Tämä käy ilmi mm. Suomen EEC-vapaakauppasopimuksesta, jossa EEC varasti omille aroille tuotantoaloille laajat ja pitkät suojaajärjestelyt.

EEC:n suojaajärjestelmään kuuluvat myös mm. ns. tuontikatot. Tämä tarkoittaa sitä,

että nimenomaan useimmille puunjalostusteollisuuden tuotteille on asetettu kiintiö. Kun tuonti tapahtuu tämän kiintiön puitteissa, sovelletaan alennettuja tullimääriä. Jos tuonti ylittää kiintiön eli katon, voidaan ryhtyä soveltamaan alentamattomia tullessa.

EEC-vapaakauppasopimuksemme mukaan tuontikattoja on määrä korottaa vuosittain 5 %:lla. Vapaakauppasopimuksessa EEC on kuitenkin varannut itselleen oikeuden "suhdannevaikeuksissa" vahvistaa kiintiön entisen suuruisena. Tämä voisi kuitenkin tapahtua vasta neuvottelujen jälkeen. Sopimusjärjestely osoittaa tältä osin, että EEC:n hyväksi on sovittu suoja-toimenpiteiden käytön oikeutus "suhdannevaikeuksien" vuoksi. Sopimus on kuitenkin tältä osin yksipuolinen, sillä Suomella ei ole vastaavia mahdollisuuksia suoja-toimenpiteisiin yleensä vain "suhdannevaikeuksien" vuoksi. Suomen suoja-toimenpiteet on perusteltava joko maksutasevaikeuksilla tai sillä, että jonkin tuotteen tuontimäärät aiheuttavat vaikeuksia määrättyllä tuontantoalalla.

EEC ryhtyi tuontikattojen jäädyttämiseen ilman että kyseessä olisi ollut voimakas tuontipaine Suomen taholta. Vain muutaman nimikkeen kohdalla olivat tuontikatot jonkin verran ylittyneet, useissa kohdin tuonti oli jäänyt katon alapuolelle. Suomen osalta asiat saatiinkin selitettyä sikäli parhain päin, että tuontikatton jäädyttäminen tapahtui vain parin nimikkeen kohdalla. Sen sijaan vastavassa tapauksessa EEC kohteli varsin kaltoin Ruotsia. EEC jäädytti tuontikatot Ruotsin kohdalla 12 nimikkeessä. Yleinen käsitys on, ettei Ruotsin vienti olisi antanut tähän aihetta paperituotteiden kohdalla. Oli ilmeistä, että Ruotsin kohdalla kyse oli ennen muuta rankaisutoimenpiteestä, koska Ruotsi oli viime vuoden lopulla ryhtynyt rajoittamaan tekstiilien ja jalkineitten tuontia mm. EEC-maista.

EEC:n toimenpide jäädyttää tuontikatot eivät tietenkään tässä tilanteessa häiritse Suomen vientiä EEC-maihin, koska nimenomaan puunjalostusteollisuuden tuotteiden vienti on joka tapauksessa lamassa. Katoilla ei siis vielä nykytilanteessa ole mitään merkitystä. Eikä siis liioin EEC:llä pitäisi nykyisenkaltaisesa lamatilanteessa olla syytä jarrutella Suomen puunjalostustuotteiden vientimahdollisuuksia EEC-maihin. Tuontikattojen nostosta pidättäytyminen onkin nähtävä pikem-

minkin toimenpiteenä hankkia tietty lisäsuojaa EEC:n omalle teollisuudelle tulossa olevan nousukauden varalta. Tuontikatton vuositainen 5 %:n nosto toisi nimittäin Suomelle lisäedun nimenomaan seuraavaa nousukautta silmällä pitäen.

Nyt kun myös vuoden 1975 tilastot alkavat olla käytettävissä, on ilmeistä, että useissa puunjalostusteollisuuden nimikeryhmissä vienti on sekä v. 1974 että 1975 jäänyt alle 90 %:n tuontikatosta. Tällaisessa tilanteessa EEC-vapaakauppasopimuksemme mukaan komission tulisi määrätä, että tuontikattoja koskevia rajoituksia ollaan toistaiseksi kokonaan soveltamatta ko. nimikkeitten osalta. Suomen ulkomaankauppaviranomaisten asia on seurata, että EEC:n komissio täyttää velvoitteensa tässä suhteessa. Mikäli puunjalostusteollisuuden vienti alkaisi nyt elpyä vähitellen — kuten eräät merkit viittaavat — olisi tuontikattojen soveltamatta jättämisellä Suomelle ehkä merkittäväkin etu. □

KESKUSTELUA

Piilevä maailman- ja todellisuuskatsomus

Haluan ystävällisesti huomauttaa Katsauksessa 1/76 esiintyneistä painovirheistä. Kevään ohjelman esittelylehdessä, kohdassa "Tiedon rajat", mainitaan mm. aiempien ohjelmakenttien esittelyssä "dialektisen-, dualistisen- ja uus-materialismin näkökulmista". — Valitan syntyneitä väärinkäsityksiä: Uus-materialismi ei ole rinnastettavissa tunnettuihin dialektiseen- tai dualistiseen materialismiin, jotka liikkuvat erillisinä teorioina (lähinnä metodisina) kokonaisvaltaisen materialismin paradigman *sisällä*. Uus-materialismi sitävastoin on historiallisesti kokonaan *uusi* paradigma! (Käytän paradigma-termiä siis hyvin yleisessä ja kokonaisvaltaisessa merkityksessä — ts. uusi lähestymistapa.) Ilmeisesti piilevät, lapsuudessa tiedostamattomasti opitut/opetetut ajattelutavat helposti sotkevat uusien vaihtoehtojen todellisen sisällön...? Käytännön elämässä voidaan uus-materialismin todellisuuskatsomusta ehkä nimittää: "toinen materialismi, vaihtoehtoinen materialismi...?"

Toinen painovirhe esiintyy artikkelini virkkeessä (sivu 9, oikea palsta ylhäällä): "Nämä oletetaan osaksi tapahtuviksi em. objekteissa (esim. näkeminen) ja osaksi käsitteellisinä akteina ko. objekteissa (ns. propositiot)." — Virkkeen loppu pitää olla: "akteina ko. objekteista (ns. propositiot)"! Näin, koska käsitteellinen akti eroaa tietoteoreettiselta tasoltaan (Mielen toimintaa) em. näkemisen aktista (fyysinen ilmiö Ruumin-entiteetissä).

Lasse Laine

TAIDE JA YHTEISKUNNALLISET TAVOITTEET

Taiteen ja yhteiskunnan aktiivista vuorovaikutusta pidetään nykyisin selvänä. Näin ei ole ollut aina. Viisikymmenluvulla taiteen ”yleiset opit” anhallaisittain olivat: ”Älä kotoa aatteen lippua, se kiedotaan arkki ympäri.” — Viimeaikaista kehityskulkua voi kuvata sanomalla, että politiikka tuli taiteeseen selvästi 60-luvun loppupuolella ja taide politiikkaan 1970-luvun alussa.

Politisoitumisprosessi Suomessa tapahtui kaikilla yhteiskunnan aloilla samanaikaisesti, kun valtio laajensi vastuualuettaan. Taiteen suunnassa valtio ryhtyi ratkaisevasti vaikuttamaan eri taiteenalojen elinehtojen muovaamiseen uudistamalla sekä valtakunnan tason että aluetason taidehallinnon, jolloin tapahtui taiteen järjestökentässä ensin politisoituminen ja sitten puoluepolitisoituminen. Alkuun politiikka oli taiteilijajärjestöjen väylä hoitaa alansa intressejä — samalla tapaa suhtautuivat myös kaksi ensimmäistä taidetoimikuntaa politiikkaan; nyt vaikutussuhde on saanut käänteisiä piirteitä, puoluepolitiikka vaikuttaa taidepolitiikkaan.

Taide-elämän politisoituminen, puoluepolitisoituminen on jo dokumentoitu virallisessa valtion taidetoimikuntien kertomuksessa vuodelta 1974, jolloin järjestökentässä alkoi tapahtua muutoksia. Vuosikymmenen alkuvuosina vasemmiston ääriilaita mukailevat taidepolitiikot valtasivat selvimmät asemat, nyt ovat vuorossa ”puhdistukset”.

Taiteen ja politiikan yhteys — tutkimaton kenttä

Siitä millainen politiikan ja taiteen vuorovaikutus on pidemmällä aikavälillä ollut, meillä ei toistaiseksi ole tietoa. Yhteiskunnan valtarakenteita, politiikkaa, talouselämää, kansanedustajien sosiaalista taustaa, puolueohjelmia, äänestyskäyttäytymistä,

eduskunta-aloitteita, puolueideologioita jne. on kyllä tutkittu, mutta taidetta niissä ei sivuta. Syyllisiä voi olla kahtaalla: joko tutkijoissa tai tutkimuskohteissa!

Amerikkalaistyyppisen sosiologian vallattua meillä alaa on tehty melko paljonkin taiteenalojen harrastus- ja vapaa-aikatutkimuksia. Taidehallinnon vireydyttyä on alettu vaatia taiteen eri alojen tutkimusta. Muutaman viime vuoden aikana tehty komiteatyö on tuottanut runsaastikin erityyppistä ja -tasoista tietoa taiteesta ja sen harjoittamisen edellytyksistä. Valtion taidehallinnon julkaisusarja sisältää 5 tutkimusta taiteen harjoittajien asemasta. Ne on kuitenkin kaikki laadittu vain aktuaalista tarvetta varten, niiden tavoitteena on osoittaa taiteilijan aseman heikkous, ja niinpä ne ovat vain ajallisia horisontaalileikkauksia.

Entä löytyykö menneisyyden kuopan kaivajilta, historiantutkijoilta tietoja yhteiskunnan, politiikan ja taiteen vuorovaikutuksesta?

Kliinisen puhdasta! Suomen historian yleisesityksissäkin taide on esitetty jonkinlaisena luettelona kansallisgalleriaan kuuluvista taiteellisista saavutuksista. — Syy ei tietysti ole yleisesitysten laatijain; heidän tarpeisiinsa ei yksinkertaisesti ole erityistutkimuksia.

Entä eri taiteenalojen tutkimus? Yleisvaikutelmana on, että tutkimukset ovat anekdootteja, myyttejä ja romansseja. Tätä seikkaa todistavat alan ensimmäiset avaukset: Kai Laitisen työ kirjallisuuden tutkimuksen alalla ja Aimo Reitalan kuvataiteen alalla. He ovat ymmärtääkseni laatineet ensimmäisiä tieteellisiä esityksiä taiteen ja yhteiskunnan vuorovaikutussuhteesta.

Taiteella on aina ollut asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa, kansallisessa juhlassa ja arjessa, sodassa, koululaisten tajunnassa. Mutta kysymykset, miksi taidetta on tarvittu, milloin sitä on tarvittu, mihin tarkoitukseen sitä on tarvittu, miksi sitä on tarjottu, milloin sitä on tarjottu millaisena ja mihin pyrkivänä sitä on tarjottu, siitä meillä ei ole tietoa.

Taiteen rooleista ja tehtävistä

Kai Laitinen on Harry Leviniin nojautuen todennut kirjallisuuden instituutioksi, ja kirjallisuuden ja yhteiskunnan suhteen joustavaksi ja muuttuvaksi. Aivan viime aikoihin saakka taiteessa tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteet ovat olleet instituution sisäisiä tai esteettisiä. Eri yhteiskunnan osaluokkiin kohdistuva tutkimus taas on ollut sektorikohtaista ja kriteerit kohteesta riippuen poliittisia, taloudellisia tai juridisia.

Eräs mahdollisuus eri taidealojen kehitysilmaston, kehitysedellytysten ja tavoitteiden tutkimukselle yhteiskuntakehityksemme tarjoamissa puitteissa olisi Laitisen tavoin tutkia *taiteen eri rooleja*:

1. taide *passiivisena tekijänä*, jolloin se on kuvastanut yhteiskuntaa ja olosuhteita
2. taide *vaikuttajana* jolloin se on toiminut ylläpitävässä, uudistavassa tai kumouksellisessa tehtävässä yhteiskunnassa
3. taide *sillanrakentajana* entisen ja nykyisen välillä, sukupolvien, koulukuntien jne. vaikutussuhteiden verkkona.

Kansanedustajat ja taide

Parin viime vuoden aikana olen yrittänyt kansanedustuslaitoksen näkökulmasta käsin tarkastella taiteen ja yhteiskunnan vuorovaikutusta. Analysoimalla sitä, miten kansanedusmiehet runsaan vuosisadan aikana ovat taiteeseen suhtautuneet, olen pyrkinyt kutoomaan näkyväksi taiteen ja politiikan vuorovaikutuksen verkkoja.

Olen jakanut tutkimusajavälin viiteen jaksoon

1. 1863—1906 autonomian aika, säätyvaltiopäivien aika
2. 1907—1917 autonomian aika, yksikamarisen eduskunnan aika
3. 1918—1944 itsenäisyyden sotienvälinen ja sodan aika
4. 1945—1961 sodanjälkeinen kausi
5. 1962—1974 yhteiskuntapolitiikan voimistumisen, julkishyödykkeistymisen aika.

Taiteen ja yhteiskunnan vuorovaikutussuhteen vilkkaudesta vastaavilla jaksoilla olen havainnut seuraavia yleispiirteitä

- yhteys erittäin vilkas ja välitön
- yhteys vilkas ja välillinen
- yhteys heikko
- yhteys melko heikko ja välitön
- yhteys erittäin vilkas ja välillinen

Säätyvaltiopäivien aika

Autonomian ajalla Suomen valtioelämässä oli kaksi valtatekijää: keisarillinen majesteetti ja hänen senaattinsa ja toisaalta valtiopäivät. Tämä kahtiajako, (jonka olemme saaneet periä omallekin ajallemme) merkitsi valtakunnan taidepolitiikassa myös kah-tiajakoa. Toisaalta kuljettiin Pietarin tietä, keisarin kautta, ajamassa taiteen etuja, toisaalta taas kansanedustuslaitoksen kautta. Molemmat tiet olivat tuloksekkaita. On varsin yleinen harhaluulo, että taiteiden edistäminen Suomessa olisi suhteellisen uusi ilmiö. Kuitenkin jo 1800-luvulla valtion taiteenedistämismuodot olivat jo saaneet hahmonsaa. Ja sitäpaitsi tuolloin taidetta tuettiin runsaasti. Kirkollisasiantoimituskunnan menoista taiteen osuus oli vuosisadan vaihteessa n. 9 %. Viime vuosina se on ollut opetusministeriön menoista alle 2 %.

Säätyjen reagointi taiteenedistämiseen tuotti tutkijalle yllätyksen. Kaiken kaikkiaan säätyvaltiopäivien aikana käsiteltiin yhteensä 19 anomusta taiteen edistämiseksi. Säätyjen suhtautuminen niihin oli hyvin erilaista. Ylivoimaisesti *varauksettomimmin taiteen edistämisen puolesta oli talonpoikaissäätty*, suhteellisen myönteisiä olivat aatellisääty ja porvarissäätty, mutta jyrkän kielteinen pappissäädyn enemmistö. Talonpoikien myönteisyydelle taiteen suhteen, etenkin muihin säätyihin verrattuna, löytyy *selvä syy, ja se on politiikan ja taiteen vuorovaikutusyhteys*.

1800-luvun loppupuolen poliittinen virranjakaja oli kielikysymys. Selvästi suomalaisia olivat pappissäätty ja talonpoikaissäätty, ruotsinmielisiä taas aatellis- ja porvarissäätty. Suomalaisen kulttuurielämän voimavirta oli 1800-luvun lopussa voimakkaasti ankuroitunut kielikysymykseen. Nouseva suomenkielinen kulttuurieliitti ajoi pyrkimysään valtiopäivätasolla läpi suomenmielisten säätyjen kautta. Pappissäätty, jossa edustautuivat paitsi pappiskunta myös yliopistopiirit ja opettajat, oli, asenteiltaan moraalkonservatiivista. Kun taide henkisessä kentässä oli papiston mielestä lujasi ankuroitunut maalliseen, oli ainoa valtiopäivätason taiteenedistämiskanava talonpoikaissäätty.

Mistä sitten talonpojat saivat tietonsa taide-elämästä ja sen tarpeista? Ne tulivat kulttuurijärjestöiltä ja kulttuurielämän vaikut-

tajahahmoilta kuten Kaarlo Bergbomilta, Juhan Aholta jne. Yleishavaintona olen todennut, että mikäli taidepoliittisella aktiiviteetilla valtiopäivillä oli takanaan järjestöjen tuki ja niiden suoranainen etu, ja mikäli niillä oli selvästi kielipoliittiset tavoitteet, ne tulivat hyväksytyiksi. Jos sen sijaan aloitteen takana oli pienen piirin henkilökohtainen intressi ja tavoitteet pelkästään taiteen edistämistä koskevat, ne eivät saaneet säätyjen tukea taakseen.

Autonomian aika loi pohjan suomalaiselle yhteiskuntakehitykselle ja kaikille eri instituutioille. Niinpä se tavallaan antoi eräänlaisen perustan myös tarkastella taiteen ja politiikan suhdetta ja vuorovaikutusta kaikkein vilkkaimmillaan. Kaksi merkittävää peruspiirrettä nousevat tuolta ajanjaksolta esiin:

1. taiteen ja politiikan tavoitteet yhtenevät
2. taidepolitiikan johtohenkilöt olivat myös yleisen yhteiskuntapolitiikan johtohahmoja.

Uusi edustusjärjestelmä: yhteys heikkenee

Yksikamarisen eduskunnan aikana tapahtuu heikentymistä taiteen ja politiikan yhteyksissä. Kuitenkin muutamia uudispiirteitä nousee tältäkin lyhyeltä jaksolta esiin: Säätyjen intressi oli kielipoliittisista syistä edistää ennen muuta suomalaista näyttämötaidetta ja kirjallisuutta. Yksikamarinen yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valittu eduskunta sen sijaan katsoi kulttuurin tukemisella olleen ennen muuta *kansansivistyksellinen* funktio.

Säätyedustuksen aikana työväestö oli jäänyt kokonaan vaille edustusta valtiopäivillä. Yksikamarisen eduskunnan myötä syntyneet poliittiset puolueet tarjosivat nyt selvälinjaisemmat vaikutukset, ja sosialidemokraattinen puolue kanavoi työläisten äänet. Poliittiset kysymykset olivat vaihtuneet siten kielipoliittisten taisteluiden. Suhtautuminen Venäjään ja työväenkysymys olivat avainprobleemeja. Taiteen ja politiikan yhteys heikkeni. Suurlakon jälkeen suhtautuminen työväestöön taiteen kentässä viileni, ja yhteys kansanedustuslaitokseen heikkeni.

Yksi mielenkiintoinen analogia kuitenkin tulee mieleeni edustuslaitoksen aikajaksoja verrattaessa: kun talonpojat pääsivät valtakunnan tasolla vaikuttamaan valtiopäivillä asioihin, heidän kulttuuripoliittinen mielen-

kiintonsa suuntautui kirjallisuuteen ja näyttämötaiteeseen; kun työväestö sai yksikamarisen eduskunnan kautta äänensä kuuluviin, sen tukea saivat jälleen kirjallisuus ja näyttämötaide. Tämä osoittanee, että ne on mielletty poliittisesti tärkeimmiksi ja vaikuttavimmiksi taiteenaloiksi, olivat kriteerit sitten kiel- tai puoluepoliittiset.

Vaikutussyhteyden heikkeneminen näyttää kuitenkin selviöltä. Uusi kansanedustusjärjestelmä valikoi edustajansa vallan toisin kuin kulttuuripoliittisen kriteerein. Säätyvaltiopäivien aikana sen sijaan saattoi Albert Edelfelt olla sukunsa edustajana aatelissäädystä. Yleensäkin on havaittavissa, että kulttuuripoliittiset ja yhteiskuntapolitiittiset alkavat eriytyä omiksi ryhmikseen. Henkilökohtainen vaikuttaminen heikkenee, välillinen vaikuttaminen on se keino, jolla taiteen asioita sekä edustuslaitoksen että senaatin tasolla hoidetaan.

Sotien välinen aika

Sotien välinen kausi ja sota-aika olivat taiteen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen suhteen hiljaiselon kausia. Tänä 27 vuotta kestäneenä tarkastelujaksona tehtiin ainoastaan runsaat 50 taiteen edistämiseen tähtävä aloitetta. Käydyissä eduskuntakeskusteluissa rintamalinjat yleensä jakautuivat kahdella: taiteen tukijoihin ja taiteen vastustajiin. Vastustajat olivat maaseutulaisia, syrjäseutujen vähäväkisten edustajia, jotka katsoivat, että kansan leipäkärsimykset ovat suuret, eikä niitä saa lisätä taiteen tukemiseen uppoavilla varoilla. Useimmiten taustalla oli uskonnollinen ahdasmielisyys.

Puolueittain tarkasteltuna tuona ajanjaksona tekivät eniten taiteen edistämiseen tähtäviä aloitteita sosialidemokraatit. On kuitenkin muistettava, että kommunistit tuolloin olivat maan alla ja stp:n aika jäi lyhyeksi. Sosialidemokraattisen ryhmän taidepoliittinen aktiivisuus oli kuutosryhmän jäsenet. Myös kokoomuslaiset tekivät suhteellisen runsaasti taidealoitteita.

Leimallista kaikille aloitteille kuitenkin on niiden suppea-alaisuus ja vaalipiiri-intressiin liittyvät tarkoitukset. Tämä kieli valtakunnan tason taidepoliittikkojen yhteydenpidon heikkoudesta. Erityisen heikkoa oli taidejärjestöjen toiminta.

Sitten autonomian ajan yksikamarisen eduskunnan henkilögalleria oli muuttunut.

Puntila on todennut, että 1920-luvulla suuri osa maan sivistyneistöä vetäytyi yhteiskunnallisista vaikutusasemista. Tämä pitää paikkansa ainakin mitä taiteen sivistyneistöön tulee. Taiteen ja politiikan henki-
löyhteydet katkeavat kokonaan.

Kulttuurielämän lama oli kuitenkin vielä syvempi kuin mitä taiteen ja politiikan vuorovaikutussuhdetta tarkastelemalla voi havaita. Myös valtion taidelautakuntien toiminta oli vaisua. Nämä lautakunnat olisivat toki tarjonneet puitteet, mikäli aktiviteettia taiteen kentältä olisi löytynyt. Ainoa pieni sysäke tapahtui Tannerin vähemmistöhallituksen aikana, jolloin lautakuntia koskevia asetuksia muutettiin niin, että jokaisessa lautakunnassa tuli olla työväestöä edustava henkilö. Kuvataidelautakunnassa tämä oli pitkään Julius Ailio ja J. V. Keto.

Sodan jälkeen

Sotien jälkeen verrattain pian tapahtui kulttuurielämässä virkistyminen ja yhteydenpito eduskuntaankin päin tiivistyy. Selvästi voimakkain vuorovaikutus taiteen kentän ja politiikan välillä oli yhteydenpito SKDL:n ryhmään. Myös sosialidemokraattien taidepoliittinen aktiviteetti on melko suurta, mutta sen sijaan poliittisen oikeiston ja taiteen kentän yhteydenpito jää todella heikoksi.

SKDL:n jäsenten taidepoliittista aktiviteettia leimasi henkilökohtainen asiantuntemus ja harrastus. Selvät poliittisetkin intressit ovat läsnä kaikessa aloitetoiminnassa niin SKDL:n kuin SDP:n ja Maalaisliiton ja RKP:n taidealoitteissa. Myös taidejärjestöjen aktiivisuus yleensä lisääntyy, lähes puolessa koko aloitetoiminnasta näkyy niiden asiantuntemus taustalla.

Valtiopäiväkeskustelujen sävy muuttuu. Taide alkaa vähitellen menettää mielenkiintoisuuttaan ja aloitteet alkavat mennä mappiin. Ainoastaan välittömästi sotien jälkeinen kausi oli suurta aktiviteetin nousukautta. Sitten tapahtuu vaimeneminen. Yhteydet sammuvat jälleen 1950-luvun ajaksi.

1960-luvulla kehityslinjat vahvistuvat. Taidepoliittinen aktiviteetti alkaa kohota sekä oikealla että vasemmalla. SKDL:n osuus on edelleen suurin. Aloitetoiminnassa tapahtuu kuitenkin määrällinen paisuminen, mutta laadullinen heikkeneminen. Aloitteilla ei ole mitään merkitystä. Viime vuosina sivistysva-

liokunta ei ole käsitellyt ainoatakaan taidepoliittista aloitetta.

Aloitetehtailu on osoitus kansanedustajien mielenkiinnon puutteesta. Järjestöt, puolueiden toimikunnat jne. suoltavat ehdotuksiaan ja edustajat kuittaavat ne nimelleen, mutta ei edes valiokunnissa viitsitä hoitaa sitä, että ne tulisivat käsitellyiksi. Kansanedustajilla ei ole aloitteidensa pontimena omaa harastusta, kuten oli laita sodanjälkeisellä kaudella. Kansanedustajat ovat kansanedustamisen, ei taidepolitiikan ammattilaisia. Huolimatta yhteyden vilkastumisesta taiteen ja politiikan vuorovaikutus on viime vuosina menettänyt intensiteettiään ja siten myös tuloksellisuuttaan.

Taiteen ja politiikan roolit

Miten sitten se, mitä tiedämme nyt taiteen ja politiikan vuorovaikutuksesta kansanedustuslaitoksen tasolla korreloi siihen, mitä tiedämme taideinstituution kehityksestä, sen valitsemista rooleista.

Anna-Mari Sarajas on osoittanut, että suurlakon jälkeen kulttuuripiirien (kirjailijoiden) ilmeiset työväestösympatiat vaimentuivat. Poliitiikan kannalta oli ratkaisevaa juuri Juhani Ahon, jolla oli erittäin laajat vaikutuskanavat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, työväestösympatioiden ratkaiseva väheneminen. Kun eduskuntauudistus toi työväestön poliittisen vallan haltijaksi ja uudeksi poliittiseksi, dynaamiseksi voimakteijäksi, taide vetäytyi syrjään, politiikan ja taiteen tavoitteet vieraantuivat toisistaan.

Taiteen ja yhteiskunnan, poliittisen päätöksenteon yhteys väheni senkin vuoksi, että kulttuurieliitti, joka 1800-luvulla oli voimakkaasti samastunut valtiolliseen eliittiin, vähitellen joutui luovuttamaan valtansa.

Käyty kansalaissota vaikutti erilleen vievän kehityksen voimistumiseen. Toisaalta aiempi poliittinen eliitti järkyttyi ja turhautui ja katosi vallankäytön huipulta. Samanlainen henkinen järkytystä tuntui myös taiteilijakunnassa kautta linjan. Kansalaissodan tilittäminen on tapahtunut vasta viime sotien jälkeen.

Suomen kansalaissodan aikoihin riehui myös ensimmäinen maailmansota, ja sen jälkeinen kaksikymmenlukulainen kulttuuri-ilmastoin Euroopassa orientoitui yhteiskuntakielteisesti. Suomen kulttuuri-ikkunat olivat auki Eurooppaan ja eksistentialismit, orienta-

lismit jne. tunkeutuivat sisään. Kun kansanedustuslaitos samanaikaisesti oli menettänyt opillista sivistyneistöään, ja turpeeseen ja tehdassaleihin sidottu realismi oli sen todellisuutta, ei todellakaan ole ihme, että taiteen ja politiikan vuorovaikutus katkesi.

1930-luvulla maan sekä poliittinen että kulttuurinen ilmasto oli lukkiutunut. Koskenniemen ja Talvion piiri oli tämän ilmaston heijastaja, osa kulttuurielämää asetui tukemaan virallista linjaa. Toinen ryhmä, kiinalainen vasemmisto-oppositio koetti murtautua läpi, mutta tukahtui. Merkittävä osa taiteellista luovuutta katosi vaikutuskentiltä salonkeihin ja maan alle.

Sodan jälkeen kulttuurinen ilmapiiri laukesi, alkoi dynaamisen sekä yhteiskunnallisen, taloudellisen että henkisen jälleenrakennuksen aika. Kriittisesti ja kumouksellisestikin yhteiskuntaan suhtautuneet taiteilijat saivat nyt vapaat foorumit. Sotien välisellä kaudella vaienneet taiteilijat aloittivat luomistyön uusissa olosuhteissa. Näiden piirien kokoajaksi tarjoutui SKDL, joka lähti poikkeuksellisen laajoin kulttuurisin tunnuksin liikkeelle. SKDL laati jo vuonna 1945 taidepoliittisen ohjelman ja aktivoi siten taiteen kentän. Vasta 1949 ja 1950 ehtivät myöhästyneinä mukaan SDP ja Maalaisliitto omilla ohjelmillaan.

Sodan jälkeen kulttuuripoliittikka kukoisti. Suuria uudistuksia oli tekeillä, ja komiteoita asetettiin pohjustamaan uudistushankkeita. Helon ja Kilven opetusministerikaudet olivat vilkkaan toiminnan aikoja. Keskustelu käytiin uudistavassa ja dynaamisessa hengessä ja poliittista ilmastoa oli luomassa SKDL. Konservatiivit piirit mykistyivät puolustusasemiin.

Vireä kausi jäi kuitenkin lyhyeksi. Kulttuuriliberalismi ja sosiaalihanuismi törmäsi poliittisiin realiteetteihin. Samanaikaisesti kun maanalaisen kauden ja Neuvostoliitosta palanneet kommunistit tiukensivat otettaan SKP:ssa, SKDL:ssä alkoivat puhdistukset. Taiteen ja politiikan tavoitteet joutuivat ratkaisevaan ristiriitaan, ja taide hävisi, ja Arvo Turtiainen, Raoul Palmgren, Jarno Pennanen. Taiteen ja politiikan yhteys katkesi jälleen. Sodanjälkeisenä kautena henkistä ilmastoa oli luomassa vapaamielinen vasemmistolaisuus. Kun konservatiivien rintama oli kulttuurisesti ja henkisesti vielä puolustusasemissa ja kun vaihtoehtoja uudistumie-

listä poliittista linjaa edustava maalaisliitto taas ei kyennyt vetämään SKDL:stä irtautuvia ja poliittisesti heitteille jääneitä piirejä puoleensa, kulttuurin ja politiikan vuorovaikutus heikkeni.

Vasta 1960-luku tarjosi uutta henkistä yhteistyöilmastoa. Yhteiskuntapolitiikan ote kokonaisvaltaistui, poliittinen ilmapiiri radikalisoitui, osallistuminen lisääntyi, 1950-luvun jälkeen tulivat uudet kulttuuripoliittiset opit. Yhteiskunta, politiikka, puoluepolitiikka lähenivät toisiaan; taiteilijat, poliitikko ja puoluepolitiikka lähenivät. Taidejärjestöt politisoituivat, ”salkkutaiteilijat” lähtivät junttalistat mukanaan liikkeelle.

Erityispiirteensä taiteen ja politiikan vuorovaikutussuhteessa meillä näyttää olevan se, että taide hakee tukensa yhteiskunnallisen vaikutuskentän dynaamisimmalta laidalta, tai että se laita helpoimmin avautuu taiteen vaikutuksille. Sotienvälisenä kautena, jolloin vuorovaikutus yleensä oli heikko, sosialidemokraattinen puolue oli voimakkain taiteen edistäjä. Mutta tässäkin ryhmässä taiteen edustajat tukeutuivat vahvimmin vasemmistoon ennen muuta kuutosten ja myöhempien SKDL:n jäsenten ja rauhanoppositiolaisien apuun.

Sodan jälkeen kanavana oli SKDL. 1950-luvun kulttuurisen taantumuskauden jälkeen vaikutusyhteys on tiivistynyt jälleen vasemmalle. Avatessaan keskustelun taiteemme mykkäkoulusta, siitä että 1970-luvulla ei keskustella, Arvo Salo syytti taiteilijoita siitä, että ”he ovat katsoneet tärkeimmäksi tehtäväkseen olla edesauttamassa eduskuntaan yhtä ahdaskatseista ammattipoliittikkaa ja järjestövirkaileijaa palkkasoturia joka kaiken lisäksi on jo siellä”. Eduskuntamateriaali osoittaa Salon osoitteen oikeaksi. Kulttuurijärjestöjen aktiivisimpana välittäjänä eduskunnassa on ollut Mirjam Vire-Tuominen.

Taide on asettautunut palvelemaan politiikkaa, politiikka ei näytä palvelevan taidetta, sillä kuten sanottua sivistysvaliokunta ei ole kannettuihin aloitteisiin kantaa ottanut. Hedelmällisestä vuorovaikutuksesta ei siis ole kyse. Taiteen ja politiikan vaikutusyhteyden katkeaminen tuntuu sitäkin paradoksaalisemmalta, kun ajattelee sitä politisoitumista joka taidejärjestöissä on tapahtunut ja toisaalta sitä taidepoliittista ohjelma-aktiiviteettia mitä puolueet ovat osoittaneet. □

AVIOERO SUOMALAISEEN TAPAAN

Avioerot ovat lisääntyneet nopeasti aivan viime vuosina. Samanaikaisesti avioliittolainsäädäntöä on jouduttu arvioimaan uudelleen. ”Suomalainen avioero” oli teemana 2. 3. 76 tilaisuudessa, jossa käsiteltiin avioliiton ja perheen rikkoutumisen syitä sekä avioeroja säätelevän lainsäädännön kehittymistä ja nykytilannetta. Tilaisuuden alustajana oli OTL Sami Mahkonen. Kommenttipuheenvuorot esittivät prof. Aulis Aarnio, OTL Matti Mikkola ja teol.tri Matti Joensuu. Julkaisemme oheisena tiivistelmät Mahkosen alustuksesta ja Aarnion kommentista.

Sami Mahkonen

Suomalainen avioero

Avioeroon on meillä Suomessa suhtauduttu aina kulloisestakin taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurillisesta tilanteesta riippumatta kielteisesti. Suhtautumisen aste on vaihdellut aikojen saatossa ja vaihtelee vielä nykyäänkin. Päinvastoin kuin katolisissa maissa, ei avioliiton purkautumattomuuden periaate ole juuri saanut jalansijaa suomalaisten mielissä. Sen sijaan eroperusteiden osalta mielipiteet menevät ristiin. Asenteellisesti muodostanevat kristilliseen traditioon lukeutuvat toisen äärilaidan ja eräät ’vapaa-ajattelijat’ toisen. — Mutta yhdestä asiasta ollaan samaa mieltä: erot ovat kasvaneet ja nopeasti.

Avioero on muodostunut yhteiskunnalliseksi ongelmaksi vasta kuluvalle vuosisadalle. Viime vuosisadan lopulla päättyi noin sata paria vuosittain lailliseen eroon, nykyisin on absoluuttinen määrä likipitään sata kertaa suurempi ja suhteellisestikin ottaen noin 50-kertainen verrattuna vuosisadan alun tilanteeseen. Sota-ajan häilyvät olot heijastuivat myös erotilastoihin: erot nelinkertaisuus vuosien 1939 ja 1945 välisenä aikana. Myös aivan viimeikainen kasvuvauhti on ollut todella nopea, vuonna 1969 erosi noin 6000 henkilöä ja vuonna 1975 noin 9500. Tosiasiallisesti käyvät vielä useammat eri teitä, sillä purkautuneiden avioliittojen määrää ei löydy kirjoista eikä kansista.

Mikäli haluamme pitää avioeroa sääntelevää lainsäädäntöä yhteiskunnan virallismoraalin mittarina, on todettava tapahtuneen muutosta vapaamielisempään suuntaan. Ennen voimassa olevan avioliittolakimme säätämistä — tämä laki on vuodelta 1929 — eroperusteita oli vain kaksi, nykyisin niitä on kymmenkunta. Tulevaisuudessa seuraamme ilmeisesti Ruotsissa vuoden 1974 alusta toteutettua menettelyä: puolisoiden ei tarvitse paljastaa viranomaiselle avioliiton karikolle ajautumisen syitä. Lyhyesti sanottuna lainylivalta on supistunut ja yksilön oma määrittämisvalta puolestaan kasvanut. Nykyinen lainvalmistelija ikään kuin luottaa yksilön omaan vakaaseen harkintakykyyn.

Avioerojärjestelmän kehityksestä

Eroa koskevien normien kehitystä seurattaessa voimme selvästi havaita kuinka kyse on ollut kirkollisen ja maallisen vallan keskinäisestä köydenvedosta. Yksittäisen ihmisen kannalta asiaa tarkastellen on todettava kehityskulun merkinneen ainoastaan auktoriteetin vaihtumista. Ylhäältä päin on saneltu se, miten ihminen saa, ei saa ja miten hänen tulee toimia. Meidän vuosisadallamme saakka toimi kirkko tahtipuikon heiluttajana, nyttemmin poliittisen vallan käyttäjät osoittavat ’sopivan’ käyttäytymisen säännöt.

Näennäisesti oli kirkollinen ja maallinen lainsäädäntö keskenään sopusoinnussa aina voimassa olevan avioliittolakimme säätämiseen saakka. Evankelis-luterilainen kirkko ei ole pitänyt kiinni avioliiton purkautumattomuudesta. Kirkon piirissä oltiin siis sitä mieltä, että minkä Jumala oli yhdistänyt, sen ihminen saattoi erottaa. Toisaalta avioliittisiin vaikeuksiin ja avioliiton kariutumiseen suhtauduttiin jossain määrin sangen yksioikoisesti: syylinen tuli voida osoittaa, muuten eron myöntäminen ei ollut mahdollista. Lisäksi syylisyyden piti ilmetä konkreettilla tavalla, joko siten että toinen puoliso oli syyllistynyt aviolliseen uskottomuuteen (johon saattoi syyllistyä jopa mies — asiasta käytiin paikotellen kiivastakin keskustelua 1734-lain naimakaarta valmisteltaessa), tai vaihtoehtoisesti siten että puoliso oli hylän-

nyt kumppaninsa. Muita perusteita ei hyväksytty.

Normisto osoittautui vähitellen ajatuksellisesti ja sanonnallisesti liian ahtaaksi. Varsinkin ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä aikakautena lainsoveltaja, -valmistelija sekä vuonna 1929 lopulta myös lainsäätäjäksi oli ikään kuin pakotettu myöntämään, että avioliitto saattoi käydä kestävämmäksi myös muidenkin syiden kuin aviollisen uskottomuuden ja puolison hylkäämisen vuoksi. — Eropaine purkautui kahdella eri tavalla. Toisaalta lakia alettiin tosiasiallisesti kiertää ja toisaalta yhä useammat turvautuivat ns. erivapausmenettelyyn avioliittonsa purkamiseksi.

Varakkaimmat henkilöt lavastivat puolisonsa hylkäämisnäytelmän. He kutsuivat ystävänsä laivarantaan toteamaan, kuinka puoliso hylkäsi elinkumppaninsa ikuisiksi ajoiksi muuttamalla pysyvästi ulkomaille asumaan. 'Hylätty' sai kuulla tapahtuneesta, nosti erokanteen ja sai lainvoimaisen erotuomion. Kuinka ollakaan, hylkääjä-puoliso tulikin muuton suhteen katumapäälle, palasi parin päivän lomamatkaltaan takaisin ja huomasi olevansa jälleen 'vapaa' ihminen. — Toinen tapa oli aviorikosdraaman järjestäminen, jolloin todistajat saapuivat 'sattumalta' paikalle; tuotun, syytön puoliso ei luonnollisestikaan voinut antaa anteeksi tapahtunutta, vaan vaati eroa, eikä tuomioistuimella ollut valinnanvapautta ratkaista asiaa kuin yhdellä ainoalla tavalla sen jälkeen kun todistajat olivat kertoneet tapahtumien kulun. — Itse asiassa kummassakin tyyppitapauksessa puoliset olivat *sopineet* eron hakemista, mutta kun laki ei sallinut sopimusperusteista avioeroa, puolisojen oli käytävä läpi juridisesti virheetön suoritus.

Kun lain tiukat säännökset eivät sallineet riitaparien kääntymistä alioikeuden puoleen, tarjosi ylioikeus — autonomien ajalla senaatin oikeusosasto ja itsenäisyytemme alkuaikoina korkein oikeus — oikeutien onneen purkamalla avioliiton erivapauseitsee. Varsinkin korkein oikeus muodostui tärkeäksi eronsaantikanavaksi, esimerkiksi vuonna 1923 noin 70 %:ia kaikista eroista myönnettiin erivapaudella. Alunperin vain poikkeustapamenettelyksi luotu mahdollisuus muodostui näin pääsääntöiseksi keinoksi lakauttaa yhteiselämä. — Erivapausmenettelyn kautta muovaantuivatkin vähitellen ne

eroperusteet, jotka sittemmin kulkeutuivat lakitekstiin milteinpä muuttumattomina. Avioliittolain säätäminen vuonna 1929 merkitsi todellisuudessa vain jo yleisesti hyväksyttyjen periaatteiden laillistamista. Lainsäätäjäksi oli ikään kuin kansanlaulun 'säveltäjä', joka sovittaa vallitsevan ilmapiiriin nuoteiksi luomatta itse mitään varsinaisesti uutta tai ennenkuulumatonta.

Kehityskulun seuraaminen osoittaa, kuinka tietyt tekijät (esim. yhteiskuntarakenteen muutos, naisen taloudellinen itsenäistyminen, sukupuolimoraalin muuntuminen ja muutunut käsitys ihmisen valinnanvapaudesta) murensivat avioliitto-instituutiosta luotua ideaalia. *Normien oli mukauduttava yksilöiden käyttäytymiseen, eikä päinvastoin.*

Nykyinen erojärjestelmä

Voimassa olevan avioliittolain säätäjäksi ei luottanut yksilön harkintakykyyn päättää omasta ja perheensä jäsenten kohtalosta, vaan eroajatuksia hautovan tielle on asetettu tiettyjä esteitä hätköityjen päätösten eliminoinneiksi. Laissamme on nimittäin katavasti mainittu eroon oikeuttavat perusteet, minkä lisäksi varsinainen eroprosessi on mutkikas ja oikeudenkäynti usein myös aikaavievä. Kitkatekijöillä on katsottu voitavan vähintäänkin viivyttää, jollei jopa estää, ratkaisevan askeleen ottamista.

Eroperusteita on lähinnä kahdentyyppisiä, joko sellaisia, jotka edellyttävät toisen puolison aiheuttaneen omalla käyttäytymisellään välisen rikkoutumisen (esim. uskottomuus ja huumaavien aineiden väärinkäyttö) tai sellaisia, jotka osoittavat puolisojen olevan yhtä mieltä eron hakemisesta. Totunnaisesti onkin tällöin puhuttu *syylisyyss-* ja *välisen rikkoutumisperusteisista* tapauksista. Viime mainitun perusteisissa oikeudenkäynneissä tuomioistuimen tehtävänä on varmistua siitä, että puoliset ovat asuneet toisistaan erillään tietyn lain määräämän vähimmäisajan. Koska varsinaiset erimielisyydet ratkotaan oikeuden ovien ulkopuolella, puolisojen *intimitteettisuoja* tulee toteutetuksi.

Uudistussuunnitelmia ja niiden arviointia

Suhtautumisemme avioeroon on useinkin sangen tunneperäinen ja mielipiteemme pohjautuvat monasti omiin kokemuksiimme, jois-

ta yleistäen olemme valmiita sanomaan, mitkä arvot ja periaatteet tulisi säilyttää sekä mitkä puolestaan joutavat romukoppaan. Keskivertokansalainen ei olisi ehkä ensilukemalta valmis hyväksymään ehdotusta, jonka mukaan

- Yksimieliset puoliset saisivat eron välittömästi, mikäli heillä ei ole alle 16-vuotiaita lapsia.
- Yksimieliset puoliset saisivat eron välittömästi, vaikka heillä olisi alle 16-vuotiaita lapsia, jos he ovat sopineet tuomioistuinta tyydyttävällä tavalla lastensa elatuksesta ja huollosta.
- Erimieliset puoliset saisivat eron 6 kuukauden harkinta-ajan jälkeen.
- Vuoden erillään asuneet puoliset saisivat eron.

Huomio kiinnittyisi ilmeisesti eromenettelyn liialliseen yksinkertaisuuteen, monen mielestä ihmiset eroaisivat pikaistuksissaan ensimmäisen aviollisen kriisin ilmaantuessa. Toiseksi syyttömän oikeusturva tulisi kyseenalaiseksi ja syyllinen pääsisi kuin koira veräjältä. Vihdoin lasten asema joutuisi vaarannetuksi, sillä perheiden hajoaminen ei suinkaan ole suotavaa.

Edellä sanottu ei ole pelkän ajatusleikin tulosta, vaan kolmen vuoden takaisten uudistusehdotusten ja niihin yleisimmin kohdistetun arvostelun esittelyä. — Joulukuussa 1972 mietintönsä julkistaneen avioliittolakikomitean lähtökohtana oli puolisoitten vapaa harkinta, yhteiskunnan ei tulisi asettaa tarpeettoman suuria esteitä avioliiton purkamisen tielle.

Ilmeisesti säännösten vaikutus kohdistuisi tietyn marginaaliryhmän villiintymiseen. Säännökset voisivat kyllä houkutella lakitupaan sellaisiakin puolisoja, joiden avioliiton jatkumisella olisi vaikeuksista huolimatta jatkumisen mahdollisuuksia. Toisaalta eronormien kaikkivoipaa mahtia *liioitellaan*, osoituksena tästä on viimeaikainen kehitys (avioerothan ovat viidessä vuodessa yleistyneet kolmanneksella ja säännösten pysyessä aivan muuttumattomina) sekä eroavien asuinpaikkaa koskevat tiedot: lähes 3/4:aa eronneista kuuluu kaupunkimaisten yhdyskuntien asukkaihin. — Paradoksaalista kyllä, avioeroa sääntelevällä avioliittolailla ei voitane sanottavasti säännellä avioeroisuutta. Avioliittolaki on liian pieni laki ratkomaan liian suuria ongelmia.

Kirjallisuutta:

Helin, Markku: Suomalainen avioero prosessi (1974) Avioliittolakikomitean mietintö I, Km 1972: A 21.

Allardt, Erik: Miljöbetingade differenser i skilsmässofrekvensen (1953).

Tottie, Lars: Giftermål & skilsmässa, jossa selvitys Ruotsin voimassaolevasta lainsäädännöstä (1974).

Aulis Aarnio

Onko avioliitto purettava, kun perhe rikkoutuu?

Avioliittolakikomitean julkistettua vuonna 1972 mietintönsä virisi vilkas keskustelu mm. avioliiton solmimisesta ja purkamisesta. Keskustelussa mielipiteet kävivät jyrkästi ristiin. Toiset olivat näkevinään komitean enemmistön ehdottaneen väljien avioerosäännösten maailmanennätystä, toiset taas pikemminkin pitivät esityksiä varovaisen liberaalismin ilmentyminä. Joka tapauksessa keskusteltiin. Mielipiteiden vaihtoa seuranneena ja siinä jonkin verran mukana olleena on mieltäni jäänyt kuitenkin kaivelemaan se, että useissa tapauksissa edes peruskäsitteet eivät olleet selkiytyneet vilkaimmin asiaa puntaroineille. Taistoon käytiin monesti enemmän tunteella kuin viileällä asioiden harkinnalla.

Voidakseni vähäiseltä osalta edesauttaa keskustelun siirtymistä todellisten ongelmien pohdintaan pintavaahdon pyyhkimisen sijasta, rohkenen myös tässä yhteydessä puuttua joihinkin — kenties jonkun mielestä triviaaleihin — peruskysymyksiin.

Julkisuudessa käydyssä keskustelun leimalisimpia piirteitä on ollut siviilioikeudellisen perhelainsäädännön — erityisesti avioliittolain — merkityksen *yliarviointi*. Avioliiton solmimista ja purkamista, puolison elatusvelvollisuutta ja aviovarallisuutta koskevien säännösten on ajateltu *välittömästi* heijastuvan yhteiskunnallisen todellisuuden muutoksina. Niinpä lievennetyn avioerosäännösten on katsottu johtavan ihmisten perheikäytymisen muuttumiseen siten, että avioerojen määrä lisääntyy ja sitä kautta perheen merkitys yhteiskunnallisena instituutiona vähenee. Luullakseni tällaisiin yleistyksiin on kuitenkin syytä suhtautua pidättyvästi. Perustellakseni kantani erotan aluksi kaksi käsi-

tettä toisistaan, nimittäin *perheen* ja *avioliiton* käsitteet. Perheellä ymmärrän tässä yhteydessä miehen ja naisen (ja lasten) muodostamaan yhdessäelämisen yksikköä. Perheitä voidaan puolestaan erottaa tässä katsannossa kahta tyyppiä: toiset ovat laissa sääntelemättömiä, toiset laissa tarkoin säänneltyjä. Edellisiä on nimitetty avoliitoiksi. Jälkimmäiset, joille on luonteenomaista, että niissä perheen jäsenten väliset suhteet (erityisesti miehen ja naisen välinen suhde) on solmimisesta purkamiseen asti tarkoin lailla järjestetty, kutsutaan avoliitoksi. Voidaan siis sanoa, että avioliitto on yhteiskunnan legitiimi perhemuoto.

Perheen rikkoutuminen voi tapahtua useasta eri syystä. Karkeasti rikkoutumisen syyt voidaan jakaa kahteen ryhmään: yhteiskunnallisiin ja yksilökohtaisiin syihin. Edellisiin voidaan lukea mm. toimeentulovaikeudet, kuten vähäiset ansiot tai työttömyys, asunto-ongelmat, työolosuhteet, joista usein mainitaan vuorotyö merkittävänä perhe-elämää rasittavana haittatekijänä, pitkä koulutusaika jne. Yksilökohtaisista syistä mainittakoon henkilön kykenemättömyys solmia tai ylläpitää kiinteitä ihmissuhteita. Parhaimmillakin ulkoisilla edellytyksillä varustettu perhe voi rikkoutua tästä johtuen. Erilaisia rikkoutumisperusteita on tarkoituksetonta yrittää asettaa etuoikeusjärjestykseen. Pikeminkin näyttää siltä, että säännöllisesti syitä on haettava *sekä* perheen jäsenistä itseltään *että* heidän ympäristöstään. Sen vuoksi molemmilla syyryhmillä on tärkeä merkitys pohdittaessa terveen *perhepolitiikan* perusteita.

Edellä sanotun nojalla voidaan näet helposti havaita, että perheen rikkoutumista voidaan pyrkiä *ehkäisemään* kahta tietä. Voidaan yrittää vaikuttaa toisaalta yksilökohtaisiin toisaalta yhteiskunnallisiin rikkoutumistekijöihin. Yksilöön vaikuttamisen kanavana on usein mainittu *perhekasvatus*. Siihen puuttui periaatteelliselta kannalta mm. avioliittolakikomitea. Yhteiskunnallisiin rikkoutumissyihin vaikuttaminen puolestaan on pitkä ja vaivalloinen prosessi. Se merkitsee *koko* yhteiskuntapolitiikan suuntaamista perhekeskeisempään suuntaan. Samalla se tietää tähänastisen, korostetusti väestötavoitteita palvelleen ja muutoinkin ahtaasti määritellyn perhepolitiikan ulottamista koskemaan *elämisen laadun* ongelmia.

Jos nimittäin lähdetään siitä, että ehjä perheyksikkö on terveen yhteiskuntaelämän perusyksikkö, on luonnollisesti pyrittävä luomaan asianmukaiset olosuhteet sen koossapysymiselle. Perhettä hajottavat tekijät on minimoitava. Yhteiskunnallisten syiden kohdalla se merkitsee koulutusta, asumista, työvoimaa, työoloja, palkkausta, terveyspalveluja jne. koskevilla asioissa myös *perhettä koskevan* näkökulman huomioon ottamista. Yksikin esimerkiksi asuntopolitiikan lohkolla hätiköidysti suunniteltu tai huonosti ajoitettu toimenpide saattaa vinouttaa perhesektorin kehityksen vuosiksi eteenpäin. On nimittäin muistettava, että virheelliset toimenpiteet tulevat perhepolitiikassa ilmi vasta vuosien kulluttua mutta silloin monestikin kertautuneina. Lapsikielteinen yhteiskuntapolitiikka näkyy silloin, kun aikanaan huomiotta jääneet lapset perustavat itse perheitä.

Edellä sanotusta seuraa luonnostaan, että asianmukaisesti hoidettu perhepolitiikka koituu *myös* avioliittoperheen hyväksi. Mitä tehokkaammin perheen rikkoutumisen syihin voidaan vaikuttaa sitä helpommin myös avioero on säänneltävissä. Mutta on tarkoin pidettävä mielessä, että perheen rikkoutuminen ja avioliiton purkautuminen eivät ole sama asia. Avioliitto on oikeudellinen käsite, oikeudellisesti säännelty perhesuhde. Näin ollen avioliiton purkamista koskeva kysymys on luonteeltaan oikeudellinen: millä edellytyksillä *tosiasiallisesti* rikkoutunut perhesuhde voidaan purkaa myös *muodollisesti* (oikeudellisesti).

Ongelmaan voidaan suhtautua eri tavoin. Toinen äärimuoto on estää avioliiton purkaminen kokonaan (esimerkkinä eräät katoliset maat) ja toinen äärimuoto purkamisen salliminen täysin vapaasti, "irtisanomisen varaisesti". Suomen oloissa kumpikaan niistä ei tule kysymykseen eikä niitä kukaan liene edes vakavissaan harkinnut. On siis löydettävä jokin välimuoto. Sitä etsiessään eri oikeusjärjestykset ovat nojautuneet kahteen pääperiaatteeseen, *syylisyyss-* ja *välisen rikkoutumisen* periaatteisiin.

Yleismaailmallinen kehitys näyttää olevan viemässä siihen, että syylisyyssperiaate alkaa väistyä välisen rikkoutumisen periaatteen tieltä. Tavoitteena on, että avioeron saamiseksi ei sitä vaativan puolison ole todistettava toista osapuolta eroon syyppäksi. Riittää, kun perhesuhde on sillä tavoin särkynyt, että

MITÄ AIKUISKOULUTUSKOMITEALTA UNOHTUI?

Aikuiskoulutus on sekava kokoelma erilaisia tavoitteita, järjestelmiä, kansalaisopiston harrastuspiirejä ja kovaa koulutusbisnestä. Viime vuonna jätti aikuiskoulutuskomitea mietintönsä, jonka pohjalta pyritään uudistamaan Suomen aikuiskoulutusjärjestelmä.

KKK järjesti 21. 2. symposiumin Arbetar-institutilla käsittelemään aikuiskoulutuksen kenttää komitean työn pohjalta. Julkaisemme yhteenvedon käytetyistä puheenvuoroista. — S. M.

*Veli Lehtinen,
aikuiskoulutuskomitean puheenjohtaja*

TOIMEKSIANTO JA TULOKSET

Komitean tehtävänä oli laatia ehdotus aikuiskoulutusjärjestelmän kokonaisvaltaiseksi kehittämiseksi. Monitahaisuuden vuoksi kehittämishjelma rajattiin yleisten suuntaviivojen osoittamiseen. Pyrkimyksenä oli antaa mahdollisimman hyvä pohja poliittiselle päätöksenteolle.

Aikuiskoulutuksen tuotoksen parantamiseksi komitea korosti erityisesti ammatillisen perus- ja täydennyskoulutuksen, yleissivistäviä perusvalmiuksia antavan koulutuksen sekä yhteiskunnallisen koulutuksen kehittämisen ensisijaisuutta.

Resurssien suuntaamisen ja järjestelmän

Aulis Aarnio...

edellytyksiä avioliiton muodolliselle koossapitamiselle ei enää ole. Tätä kehityssuuntaa on asettanut tukemaan myös alussa mainittu avioliittolakikomitea. Jäljellä on kuitenkin vaikea ongelma: miten välienerikkoutumisen periaate *teknisesti* toteutetaan eli millaisin lainsäädännöllisin järjestelyin päästään eroon syyliseksi todistamisen vaatimuksesta?

Puuttumatta yksityiskohtiin voidaan todeta, että "teknikoita" on lähinnä kaksi: (a) jos puolisoilla ei ole alaikäisiä lapsia tai he ovat lapsettomia, eron saamiseen riittäisi yhteinen hakemus (siihen mahdollisesti liittyvine lisäedellytyksineen) ja (b) jos puolisoilla on alaikäisiä lapsia tai he eivät ole yksimielisiä asiasta, tuomioistuimien harkitsisi asian yksipuolisenkin hakemuksen perusteella. Nykyiseen verrattuna voitaisiin aivan yleisesti todeta, että tällainen järjestelmä olisi eräänlainen *asumuseroinstituution kehittelmä*; ei siis niin outo kuin ensinäkemältä saattaisi olettaa.

Kuten alussa todettiin, tämänsuuntaista esitystä on jo pidetty jopa väljien avioerosäännösten ennätyksenä. Taustalla on ajatus siitä, että järjestelmä suosii avioeroja ja hölentää siten perhesiteitä. Päätelyssä on osin

ajatusvirhe, osin se rakentuu todistamattomille oletuksille. Ensinnäkin on pidettävä mielessä, että erosäännöksillä ei ole asiallista yhteyttä *perheen* rikkoutumiseen. Sen syyt ovat kokonaan muualla. Erosäännöksillä ei siis voida sen paremmin edistää kuin estääkään perheen särkymistä. Toisaalta ei mikään tilasto tai sosiologinen tieto viittaa siihen, että *avioliiton* purkaminen olisi määrällisesti merkittäväällä tavalla lisääntynyt, kun erosäännöksiä väljennetään. Tämä havainto koskee yhtä hyvin Suomea kuin muita maita. Enintään murrosvaiheessa jokin marginaaliryhmä, jossa on ilmennyt jo aikaisemmin purkamistarvetta, voi nousta erosäännösten väljentyessä esiin ja tulla näkyviin tilastoissa. Mutta kaikki viittaa siihen, että tuollainen vaikutus tasaantuu nopeasti. Avioero on puolisoille kertakaikkiaan niin merkitsevä seikka, että suhde säännöllisesti pidetään mieluummin koossa kuin puretaan, jos ei olla eroaikaista varmoja. Silloin taas, kun perhesuhde on jo rikkoutunut eikä esimerkiksi lasten etu vaadi muodollisen avioliittosuhteen voimassa pitämistä, ei yhteiskunnalla näytä ns. yleisen edun nimissä olevan perusteita rakentaa puolisoille kovin vaikeata esterataa eroon pääsemiseksi. □

kehittämisen kannalta on välttämätöntä saada valtion hallintoon riittävät suunnittelu- ja ohjausresurssit sekä määritellä eri tasojen vastuut. Mitä pikimmin olisi tehtävä poliittinen periaatepäätös aikuiskoulutusjärjestelmän kokonaisvaltaisesta kehittämisestä.

Reijo Wilenius

KASVATUKSEN VAIHTOEHDOT

Aikuiskasvatuksen eräs alkuperäinen ajatus oli persoonallisuuden monipuolinen kehitys — nimenomaan niiden kohdalla, jotka eivät päässeet osallisiksi oppikoulun yleissivistävästä koulutuksesta.

Tämä perusajatus on paljolti kuollut. Tilalle on tullut pelkkä tutkintojen suorittaminen. Suomessa on valtava aikuiskasvatuksen koneisto. Mutta se on vailla selvää toiminta-ajatusta. Mikä aiheutti alkuperäisen ajatuksen kuoleman?

Eräs tekijä on tuotannon jatkuvan kasvun vaatimus, joka muuntaa koulutuspolitiikan yhä enemmän palvelijakseen. Koulutukselta vaaditaan välitöntä hyötyä. Tämä painaa nurkkaan ajatuksen ihmisen monipuolisesta kehityksestä, vaikka se edelleen teoriassa asetetaan yhteiskuntapolitiikan huipulle, kuten tapahtui vuoden 1971 koulutuskomitean mietinnössä.

Toinen tekijä on humanistisen, ihmiskeskeisen ajattelun heikkous nykykulttuurissa. Elämme henkistä lamakautta. Sikäli kuin ihmiskeskeinen ajattelu jossakin nostaa varovasti päätään, (esim. INKA), viralliset laitokset vain hymyilevät vaieten. On syytä muistaa Eino Kailan toteamus, että perustavat uudistusajatukset kehkeytyvät yleensä virallisten laitosten ulkopuolella.

Kasvatuksen vaihtoehdot ovat tällä hetkellä suuntautuminen joko elinkeinoelämän tai inhimillisen kasvun vaatimusten mukaan. En kuitenkaan usko, että tämä on sovittamaton ristiriita, enkä missään tapauksessa väheksy elinkeinoelämän ja hyvän ammattitaidon vaatimuksia.

Persoonallisuuden monipuolinen kehitys on kuitenkin asetettava etusijalle kaikkien kansalaisten, eikä vain jonkun etuoikeutetun ryhmän kohdalla. Kaikkien valmennus ihmisen ammattiin hyödyttää viime kädessä myös työelämää.

Veikko Pöyhönen

AIKUISKOULUTUKSEN VALLANKÄYTTÄJÄT

On yllättävää, ettei aikuiskoulutuskomitea selvitele opiskelijademokratiaan liittyviä kysymyksiä. Mietinnön perusteella emme tiedä, missä määrin aikuisilla opiskelijoilla on mahdollisuuksia oppilaitoksissaan päätöksentekoon ja sen valmisteluun. Emme tiedä missä määrin heillä on mahdollisuuksia olla mukana hallintotasojen toiminnassa.

Komitea on tehnyt perusteellista työtä erityisesti tavoitteiden asettelun ja tehtävän määrittelyn kohdalla. Sen sijaan se ei ole esittänyt, miten sitovia esitetyt tavoitteet ovat.

Olisi ollut toivottavaa, että komitea olisi tehnyt ehdotuksen puitelaiksi. Se olisi ryhdistänyt nykyistä varsin hajanaista ja laadullisesti eritasoista aikuiskoulutus toimintaa. Konkreettinen lakiehdotus olisi varmasti herättänyt aktiivisen keskustelun kouraisemalla aikuiskoulutuksen kaikkia tahoja.

Komitea esittää hallinto-organisaation laajentamista keskusvirastoihin ja aluehallintoon. Tämä lienee välttämätöntä, koska aikuiskoulutustoiminta on niin laajaa. Tässä on selkeästi tiedostettava byrokraatisoitumisen vaara. Aikuisten ihmisten vapaaehtoisista pyrkimyksistä nouseva koulutushalukkuus edellyttää joustavia ratkaisuja.

On pelättävissä, että komitea on ottanut lähtökohdikseen yksipuolisesti materialistiset ja poliittiset edellytykset. Nämä saattavat jatkossa kahlita aikuiskoulutukselle tärkeätä vapauden ilmapiiriä.

Urho Rauhala

SOSIAALIHUOLLON NÄKÖKULMA AIKUISKOULUTUKSEEN

Pyrkimyksessään kertaheitolla ratkaista aikuiskoulutuksen kaikki pulmat on komitean työhön jäänyt eräitä aukkoja. Nämä voivat vakavasti vaikeuttaa aikuiskoulutukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamisen. Mietinnölle on luonteenomaista, että siihen sisältyy eräitä hypoteeseja, joiden paikkansapitävyys on toteen näyttämättä.

Ensimmäinen tällainen oletamus on, että

ihmiset ovat kiinnostuneita mietinnössä hahmoteltujen koulutusmahdollisuuksien hyväksi käytöstä. Tarvitsee raivata tieltä vain rakenteelliset esteet ja ongelma on ratkaistu. Komitea ei puutu lainkaan suuriin eroihin omaksumiskyvyssä, vaan näkee koulutusongelmat pelkästään tiedon jakeluongelmana.

Sosiaalihuollon kannalta mietinnön suurin puute on siinä, että vaikka komitea ehdottaakin koulutusjärjestelmän radikaalia muutumista, sen vaikutukset eivät lainkaan ulotu siihen väestönosaan, jonka koulutustarve on kaikkein suurin. Tämän ymmärtämiseksi on tarpeen kosketella lapsen tiedollisen aktiviteetin ja hänen varhaislapsuuden kokemusten välistä vuorovaikutusta.

Kiinteät ihmissuhteet ovat lapsen perusturvallisuuden kannalta ratkaisevan tärkeitä. Näin on paitsi tasapainoisen tunne-elämän myös tulevien oppimismahdollisuuksien kannalta. Olonsa turvatuksi tunteva lapsi on älyllisesti virkeämpi kuin huonompiosainen toveri. Hän uskalttaa olla utelias, hän uskaltaa riskeerata ja ponnistella kaukaisienkin päämäärien hyväksi.

Heikkoresurssiset ihmiset tulevat usein kodeista, joissa ei ole pystytty huolehtimaan lapsen perusturvallisuudesta. Sisäisesti epävarmana hän epäonnistuu muita useammin koulunkäynnissä. Hän kokee epäonnistumiset syvemmin kuin emotionaalisesti terveemmät toverit, ahdistuu, sulkeutuu ja vetäytyy syrjään kaikilta tiedon valtaväyliltä.

Tällaisia ihmisiä on valitettavan paljon, muuallakin kuin sosiaalihuollon asiakkaiden parissa. Sen vuoksi heidän ongelmiansa tunteminen on ratkaisevan tärkeää myös aikuis-koulutuksen suunnittelun ja organisoinnin kannalta.

Tässä yhteydessä on tärkeintä tajuta, ettei yritettäessä poistaa selvästi tiedostettuja yhteiskunnallisia epäkohtia suunnitella sellaisia uudistuksia, jotka eivät ota huomioon suunnitelman heikointa rengasta — ihmistä.

Hallinnollisin toimenpitein voidaan saada paljon aikaan. Voidaan synnyttää myös paljon suoranaista vahinkoa, jos järjestelmä kehitetään kokonaan toisille edellytyksille kuin ovat ne ihmiset, joita meidän tulisi auttaa ja joiden on määrä toteuttaa keskusjohdon tavoitteet eikä niinkään omia tavoitteitaan.

Aikuis-koulutuskomitean mietinnössä pyritään mittaamaan toisten ihmisten koulutustarpeita omien subjektiivisten tarpeiden poh-

jalta. Tarvitsee vain avata tiedon portit ja kansa ryntää sisälle. Järkevämpää olisi tutkia perusteellisesti, mikä on oppimisvaikeuksien todellinen syy ja rakentaa systeemi tämän tiedon varaan.

Kun komitea korostaa toistuvasti yhteiskunnallisten valmiuksien kehittämistä, voidaan siihen yhtyä. Ja lisätä, että näihin valmiuksiin täytyy sisältyä perhekasvatus sen kaikissa eri muodoissa.

Markku Graae

MITÄ ON OLLA AIKUINEN?

On epäiltävää tavoittaako valtakunnallisista ja kokonaisvaltaisista ehdoista lähtevä suunnittelu ja toteutus koskaan yksittäistä aikuista ja hänen todellisia tarpeitaan.

Aikuinen ei ole oppivelvollisuuslain alainen, vaan omaa elämäkokemusta omaava yksilö, joka lähestyy koulutustapahtumaa itsenäistyneestä elämäntilanteesta käsin.

Aikuisuuteen liittyy olennaisesti harkintaa ja suunnittelukykyisyys. Mietinnössä lähdetään siitä, että suunnittelu kuuluu jollekin muulle kuin aikuiselle itselleen.

Aikuis-koulutuksen sijasta olisikin puhuttava aikuisten kouluttautumisesta.

Aikuisten kouluttautuminen tulee kohdistua ensisijaisesti yksilöllisen orientoitumiskyvyn, motivaatioiden ja valmiuksien kehittämiseen. Tavoitteena tulee olla kyky yksilöllisten tarpeiden määräämän tiedon ja taidon hankkimiseen.

Mietinnön kouluttamis- ja kasvattamisävy on se mihin ensisijaisesti on kiinnitettävä huomiota. On turha puhua lähemmin yksityiskohdista, jos taustalla on käsitys aikuudesta jonakin, jota on kasvatettava ja koulutettava.

PYYDETYT PUHEENVUOROT:

Riitta Virkkunen totesi, ettei kirkon koulutuksen kannalta ole ensisijaisesti tarjottava hyötyyn ja suorituksiin tähtäävää opintotoimintaa. Myönteiset kokemukset uuden — minkä tahansa — oppimisesta rohkaisevat oppimaan lisää. Oppiminen on paljon muuta kuin opiskelua. Se on ennen kaikkea kasvamista.

Mikä tahansa harrastustavoitteiden opiskelu voi olla merkittävää. Avautuminen uu-

MELU-SYMPOSIUM

Melu on teollistuneen ja kaupungistuneen ihmisen alituinen seuralainen. Jatkuva melu aiheuttaa vakavia fyysisiä ja psyykkisiä häiriöitä, joiden merkitys on yleisemmin oivallettu vasta äskettäin. 17.2.76 järjestetyssä melu-symposiumissa tarkasteltiin meluamiinseen liittyviä terveydellisiä, taloudellisia ja lainsäädännöllisiä ongelmia. Julkaisemme oheisena tiivistelmän yhdestä tilaisuuden alustuksesta.

Maija Kuuskoski

Melun fysiologisista vaikutuksista

Melu voidaan määritellä ei-toivotuksi elimistöä rasittavaksi ääneksi. Äänellä on monenlaisia ominaisuuksia, mutta fysiologisten

vaikutusten kannalta keskeinen sija on desibeliyksiköissä (dB) mitatulla äänen voimakkuudella. Koska äänen voimakkuuden varsinainen vaurioittava vaikutus kohdistuu ennen kaikkea korvaan ja kuulokykyyn, on luonnollista, että useissa maissa on asetettu äänen voimakkuudelle riskirajoja. Riskirajat vaihtelevat yleensä 80—90 dB:n välillä ja niiden alapuolella työskenneltäessä ei kuulon heikkenemisestä ole katsottu olevan vaaraa. Äänen taajuus ja kokoomus ovat sen voimakkuuden lisäksi hyvin merkittäviä ja siksi käytännössä noudatetaan ns. porrastettua riskirajaa.

Välikorvassa on suojamekanismi voimakkaita ääniä vastaan. 70—90 dB:n melutaso laukaisee ns. stapedius-refleksin, jolloin välikorvan jalustimeen liittyvä lihas supistuu ja koko kuuloluuketu jäykistyy. Tällöin värähtelyn eteneminen välikorvasta vaimenee. Varsinkin matalilla taajuuksilla tämä vaimeneminen saattaa olla jopa 10—20 dB.

Melun varsinainen vaurioittava vaikutus

Mitä aikuiskoulutus...

sille asioille saattaa merkitä maailman avarutumista. Kun se tapahtuu tietyn ideologian puitteissa, kuten kirkossa, se voi johtaa eheään maailmankäsitykseen ja elämäntulkintaan.

Martti Sinerma totesi puolustusvoimien päässeensä eroon luku- ja kirjoitustaidon opettamisesta, jota vielä 50-luvulla jouduttiin tekemään.

Puolustusvoimien kansalaiskoulutus on on jouduttu lisäämään 35—45 tuntiin. Tässä kiinnitetään erityistä huomiota tapakasvatukseen.

Puolustusvoimat rohkaisee varusmiehiä myös aktiiviseen itseopiskeluun mm. opinto-kerhoja käyttämällä. Näin vaikuttamalla myönteisesti oppimisasenteisiin tuetaan aikuiskoulutuksen kehitystä.

Terttu Vántänen oli tyytyväinen komitean työhön. Hän totesi, että komitean mietintö vastaa työväenliikkeen keskeisiä yhteistavoitteita. SAK pitääkin määriteltyjä tehtäviä alueita kattavina ja tarpeet tyydyttävinä.

Merkittävänä on pidettävä demokratian toteutumisen kannalta sitä komitean esitystä, että yhteiskunnan lakisäateisissä luottamustehtävissä oleville annetaan riittävät perustiedot ja taidot tehtävän hoitamiseen.

Käytännön etenemisen kannalta on tärkeää asettaa komitean esittämät toimikunnat jatkamaan komitean työtä. Komitean edistyksekselliset uudistusehdotukset eivät toteudu, ellei käytetä myös muita keinoja poistamaan yhteiskunnallisia syitä, jotka aiheuttavat koulutusongelmia.

Seppo Matinvesi esitti mietinnössä esitettyjen ratkaisujen soveltuvan huonosti Suomen Punaisen Ristin koulutusjärjestelmään.

Katastrofityön koulutus komitean luokittelun mukaan kuuluu harrastustoimintaan, joka on hyvin hoidettu komitean mielestä. SPR:n kokemuksen mukaan tämän alan koulutus on lähes kokonaan hoitamatta kokonaisvaltaisesti. Toiseksi alan harrastajat ovat pitkälle koulutettuja maan lähes ainoita katastrofityön ammattilaisia.

Komitean yhteiskunnallinen koulutus ei riittävästi kata yhdyskuntatyön koulutusta, joka toisaalta suuntautuu kasvattamaan yksilön resursseja ja toisaalta pyrkii antamaan yksilölle mahdollisuuden organisoida yhdyskuntansa tarpeittensa toteuttamiseksi.

Kokonaisuudessa komitean työn laajentamiseksi unohdettuihin puoliin, se tulisi kääntää ”ylösalaisin”. Lähteä yksilöiden ja yhteisöjen tarpeista ja nähdä hallintokoneisto näiden palvelijana. □

kohdistuu sisäkorvan simpukan nk. Cortin elimessä sijaitseviin aistinsoluihin. Meluvamman alkuoireena pidetään kuulon väsymistä, mikä ilmenee korvien suhinana ja subjektiivisen kuulokyvyn alenemisena. Tämä johtuu aistinsolujen herkkyyden vähenemisestä. Sisäkorvan simpukassa on hyvin voimakas hiussuonisto ja jo n. 70 dB ääni aiheuttaa näiden suonten supistumisen. Tällöin aistinsolut jäävät vaille riittävää happea ja ravinteita. Tämä onkin keskeisin ja yleisin syy aistinsolujen herkkyyden vähenemiseen — jopa niiden tuhoutumiseen. Tällainen melun aiheuttama kuulon väsyminen menee kuitenkin ohi, kun oleskelu melussa päättyy. Voimakas ja pitkä altistus melulle sen sijaan aiheuttaa jo pitempiä vaikutteisia seurauksia. Elimistön palautumisaika pitenee ja kestää suunnilleen yhtä kauan kuin varsinainen oleskelu melussa. Pysyvästä vauriosta ei kuitenkaan ole pelkoa, jos kuulokyvyn tilapäinen heikkeneminen on ehtinyt korjaantua ennen seuraavaa oleskelua melussa.

Lyhytaikaisten, varsin voimakkaiden äänien fysiologisia vaikutuksia on tutkittu etenkin marsuilla. Eläimille voidaan aiheuttaa nk. akustinen trauma esim. 4 tunnin meluallistuksella 130 dB:n äänelle. Tällöin valtaosa Cortin elimen uloimmista aistinsoluista tuhoutuu, ja puhdas mekaaninen stressi nopeuttaa tapahtumaa. Myös monet lääkeaineet ovat tuhoisia näille aistinsoluille. Erityisesti Streptomyces-ryhmään kuuluvilla antibiooteilla on havaittu haitallisia sivuvaikutuksia. Koska Cortin elimen uusiutumiskyky on lähes olematon, tällaiseen meluvammaan ei ole keksitty mitään pätevää korjaamismenetelmää.

Melu ja hermosto

Kuulorata ei suinkaan ole irrallinen, itsenäisesti toimiva järjestelmä, vaan sillä on *läheinen yhteys* muuhun keskushermostoon, mm. aivojen vireyttä säätelevään aktivaatiojärjestelmään. Tämän voi havaita esim. tilanteissa, jossa veshanan tippuminen häiritsee unta. Edelleen kuuloradalla on läheinen yhteys *vegetatiivisen hermoston keskukseen*, jotka säätelevät kehon sisäisiä toimintoja, esim. sydäntoimintoja, hengitystä, verenkiertoa ja umpirauhasten toimintaa. Näiden yhteyksien ansiosta melu kykenee ulottamaan vaikutuksensa lähes kaikkialle elimistöön.

Melun aiheuttamat hermostolliset ja aineenvaihdunnalliset reaktiot alkavat ilmetä jo 65—70 dB:n tasolla voimistuen äänen voimakkuuden kasvun myötä.

Vegetatiivinen hermosto jakautuu kahteen osaan: sympaattiseen ja parasympaattiseen. Lähes kaikkiin elimiin tulee hermotusta kummastakin osasta ja niiden vaikutus on toisiinsa nähden vastakkainen. Siis kun sympaattinen hermosto kiihdyttää jonkin elimen toimintaa, parasympaattinen hidastaa sitä. Kuuloaistin tehtävänä on toimia organismin varoistussysteeminä. Siksi voimakas, äkillinen akustinen ärsyke saa elimistössä aikaan nk. hälytystilan. Tämä ilmenee eläinkunnassa hyvin kriisitilanteissa. Eläimen kokemana pelko-reaktio, jota luonnehtii pakovalmius, on seurausta sympaattisen hermoston stimuloitumisesta. Sydämen toiminta kiihtyy. Samalla verenpaine kohoaa, mikä johtuu hiussuonten supistumisesta. Kriisitilanteessa kiertävä veri jakautuukin aivan uudella tavalla. Etenkin aivot, sydän ja luusto-lihakset saavat varsin runsaasti verta. Sen sijaan on tarkoituksenmukaista, että esim. ruuansulatus joutaa odottamaan. Eritystoiminta yleensä hidastuu. Ihmisen kohdalla tilanne on säilynyt oleellisesti samanlaisena huolimatta siitä, että ihmisellä kuuloaistin merkitys kommunikaatiovälineenä on huomattavasti voimistunut.

Sympaattikuksen stimuloitumisen aiheuttamille reaktioille on tyypillistä, että ne ovat ohimeneviä ja epäspesifisiä, mikä tekee niiden tutkimisen hankalaksi. Sen lisäksi meluallistuksessa on havaittu suuria yksilöllisiä eroja. Kuitenkin on saatu kokeellisia osoituksia siitä, että näiden reaktioiden suhteen ei ole oleellista eroa melussa useasti tai pitkään ja vähän aikaa oleskelleiden välillä, vaikka ihmiset saattavat kuvitella olevansa ”tottuneita” meluun. Saksan Liittotasavallassa tehdyssä työfysiologian tutkimuksessa on ilmennyt mielenkiintoinen kahtiajakaisuus meluvaurioiden suhteen: henkilöt, joilla ei havaittu kuulon heikkenemistä, kärsivät yleisemmin vegetatiivisen hermoston häiriötiloista. Melun aiheuttaman vegetatiivisen reaktion suuruus on siten kääntäen verrannollinen kuulon heikkenemiseen. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että melu ylittäessään kriittisen rajan aina aiheuttaa terveydellisiä haittoja.

Hiussuonten supistumista pidetään tyypillisimpänä sympaattisen hermoston melureak-

tiona. Meluammateissa työskentelevien parissa on varsinkin Saksan Liittotasavallassa tehty tutkimuksia. Heillä on havaittu iho- ja limakalvojen hiussuonten supistumista. Tämä aiheuttaa ihonvärin muuttumisen kalvaksi, sen lämpötilan alenemista ja kurkun kuivumista. Pitkäaikaisen meluallistuksen vaarallisen seurauksena on hiussuonten supistumisen jääminen pysyväksi. Tällöin iho- ja limakalvot menettävät vastustuskykynsä. Tämän lisäksi on todettu meluvaurioina sydän- ja verenkiertohäiriöitä.

Hiussuonten supistuminen ei rajoitu pelkästään iholle ja limakalvoille. Eräät tutkijat ovat esittäneet, että samasta syystä jopa kehittyvän sikiön ravinteiden ja kuona-ainneiden vaihtuvuus istukassa heikkenee. Mikäli tilanne on todella tällainen, melun vaarallisin vaikutus saattaa kohdistua vielä kehitysvaiheessa oleviin ja siksi erityisen herkästi vaurioituviin organismeihin.

Aivoissa verenkierto on järjestetty poikkeuksellisella tavalla. Melu aiheuttaa niissä aivan päinvastaisen reaktion muuhun kehoon verrattuna: verisuonet laajenevat. Tätä saattaa johtua melusta usein aiheutuva päänsärky.

Kuuloaisti säilyttää tehtävänsä elimistön suojalaitteena unitilankin aikana ja akustisilla ärsykeillä onkin kaikkein voimakkaimmin herättävä vaikutus. Syvät univaiheet saattavat keskeytyä jopa sellaisen melupiikin vaikutuksesta, jonka kesto on vain 300 ms ja voimakkuus 70 dB. Unitilan häiriytymisen ehkäisee elimistön elpymistoimintoja, jotka tapahtuvat täydellisesti vain syvässä unessa. Sympaattikuksen stimuloituminen aiheuttaa elimistössä hälytystilan, joka on sille raskas, koska elimistön voimia tuottava ja lepoa palveleva parasympaattikus ei pääse tällöin toimimaan. Tästä syystä väsynyt ihminen vaistomaisesti hakeutuu hiljaiseen ympäristöön kaivatessaan lepoa.

Melun fysiologisia vaikutuksia koskevat tutkimustulokset etenkin ihmisen osalta ovat toistaiseksi vasta suuntaa-antavia. Kuitenkin jo tämänhetkisenkin tilanteen pohjalta saatetaan olla aiheellista arvioida uudelleen melun riskirajan sijoittuminen, mikäli todella pyritään huomioimaan myös melun moninaiset hermostolliset ja aineenvaihdunnalliset haittavaikutukset ihmisen terveydelle. □

Terveydenhoidon vaihtoehtopäivät

Kriittinen Korkeakoulu järjesti yhdessä Terveydenhoidon valinnanvapaus ry:n kanssa 3.—4. 4. 1976 Svenska Arbetarinstitutissa terveydenhoidon vaihtoehtopäivät. Päivien ohjelma oli seuraava:

Lauantai 3. 4.

Esitelmät: Prof. Toivo Rautavaara: Ruokamme ja terveys
Johtaja Friedrich Heimsch: Kasvatus ja terveys
Paneeli: Osastopäällikkö Antti-Veikko Perheentupa (alustus)
Kansliapäällikkö Kari Puro
Osastopäällikkö Sakari Härö
Taluspäällikkö Aarre Sinisalo
Lääket.kand. Ben Fuhrman

Sunnuntai 4. 4.

Esitelmät: Prof. Mauri Isokoski: Sairaus ja epäterveys
Lääket.lis. Kari Krohn: Homeopaattiset lääkkeet ja niiden merkitys
Johtaja Erkki Nyman: Luontaisen terveydenhoidon perusteet ja kiropraktiikka
Maisteri Marina Reuter: Taide terapeuttisena virikkeenä

Yhteenveto terveydenhoidon vaihtoehtopäivistä seuraavassa Katsauksessa.

KRIITTINEN KORKEAKOULU

Huhti-toukokuun ohjelma

- Su 4. 4. Uuden laulumusiikin konsertti
klo klo 14 — Heikki Sarmannon sävellyksiä Hellaakosken, Leinon, Saarikosken, Saaritsan, Södegranin ja Pohjanpään runoihin
Maija Hapuoja, laulu, Harri Nikkonen, laulu, Harri Saksala, laulu, Heikki Sarmanto, piano.
(Huom. paikka: Töölön kirjasto, Topeliuksenk. 6, Helsinki 27)
- Ma 5. 4. Kansanlaulajan muotokuva: Kansanlaulaja Tyyne Pahkamäki —
klo 19 lauluja ja tarinoita kansanperinteestä
- Ti 6. 4. Tanssitaiteilija Riitta Vainio: Luovalla liikuntaterapialla kokonai-
klo 19 seen ihmisyyteen
- Ma 12. 4. Valt.tri Markku Lehto: Kulutus ihmisen tarpeiden tyydyttäjänä
klo 19
- Ti 13. 4. Apul.prof. Rotislav Holthoer: Kuoleman ja elämän arvoitus egyptiläisessä kulttuurissa — Oliko egyptiläisillä meitä syvempi tieto todellisuudesta?
klo 19
- Ti 20. 4. Prof. Kai Laitinen: Taide, politiikka ja kansallinen itsetunto
klo 19
- Su 25. 4. Ranskalaisen pianomusiikin konsertti — Franckin, Faurén, Debussyn
klo 14 ja Ravelin sävellyksiä
Arpand Fasang, piano (Unkari)
(Huom. paikka: Töölön kirjasto)
- Ma 26. 4. Erkki Kurenieniemi ja DI Nils Enlund: Tekoäly ja tekoluovuus — mi-
klo 19 tä mahdollisuuksia tietokoneella on ajatteluun ja luovuuteen?
- Ti 27. 4. Fil.tri Olli Halkka: Geneettisen manipulaation mahdollisuudet ja
klo 19 etiikka (*Tiedon rajat*)
- Ma 3. 5. Juha Olavinen ja Lasse Johansson: Kommuuni — eräs ratkaisu ai-
klo 19 kamme ongelmiin
Tutta Runeberg ja Liisa Horelli: Vasikkahaka-projekti — esimerkki omatoimisuudesta Suomessa
- Ti 4. 5. Prof. Pentti Malaska: Ihmiskunnan myötäjäiset ja tekniikka — Mitä
klo 17 on tekniikka ja sen tulevaisuus? (*INKA:n ohjelmistoa*)
- Ti 4. 5. Fil.yo. Toivo Salonen: Ufotutkimus ja tiede. Kommentti: fil.lis. Ka-
klo 19 levi Pusa (*Tiedon rajat*)

Tilaisuudet, joiden paikkaa ei ole erikseen mainittu, pidetään Steiner-koulun musiikkisalissa. Alustuksia julkaistaan kuusi kertaa vuodessa ilmestyvässä Katsaus-lehdessä, jonka voi tilata maksamalla 25 mk ps-tilille 715 56-0.

Osoite: Rudolf Steiner-koulu, Lehtikuusentie 6, Helsinki 27.

Puhelin: 410 141 (maanantaisin ja tiistaisin klo 17—18.30)

Katsaus 2 • 76

Sisältö:

YRJÖ MASSA	3	Länsimaisen kulttuurin kriisi
LAURI RAUHALA	6	Onko psyykkinen yhtä kuin aivoenergia?
MATTI BERGSTRÖM	9	Lääketieteen ja fysiologian ihmiskäsitys
JERMU LAINE	12	Suomi ja EEC
LASSE LAINE	15	Piilevä maailman- ja todellisuuskatsomus
PAULA TUOMIKOSKI- LESKELÄ	16	Taide ja yhteiskunnalliset tavoitteet
SAMI MAHKONEN	21	Avioero suomalaiseen tapaan: Suomalainen avioero
AULIS AARNIO	23	Onko avioliitto purettava kun perhe rikkoutuu?
	25	Mitä aikuiskoulutuskomitealta unohtui?
		Veli Lehtinen—Reijo Wilenius— Veikko Pöyhönen—Urho Rauhala— Markku Graae—Riitta Virkkunen— Martti Sinerma—Terttu Vántänen— Seppo Matinvesi
MAIJA KUUSKOSKI	28	Melun fysiologisista vaikutuksista
	31	Kriittisen Korkeakoulun huhti- toukokuun ohjelma